

TALLINNA ÜLIKOOL

Martin Hänninen, Liisbeth Kaarus, Kristel Kallaste, Jane Kalme, Meelika Kiil, Markus Miller,
Loviisa Mänd, Triin Rahnu, Ruth Riiv, Riin Roost, Kristi Sims,
Kretel Tamm, Kristel Trutsi, Kristo Veetamm

KUIDAS ME EESTI KEELES HELLITAME?

ELU projekti portfoolio

Juhendajad: Reili Argus
Annika Hussar

Tallinn 2022

SISUKORD	
SISSEJUHATUS	3
1. HELLITLEVA KEELEKASUTUSE UURIMISEST	5
2. UURIMUSE KIRJELDUS	7
2.1. Hellitusnimed	7
2.2. Hellitussõnad ja -väljendid	20
2.3. Võõrkeelsed küsitlused	28
2.3.1. Hispaaniakeelne küsitlus	28
2.3.2. Saksakeelne küsitlus	30
2.4. Hellitlevad keelendid eesti ilukirjanduses	32
2.5 Analüüsi kokkuvõte	35
3. ROLLIJAOTUSED	38
4. PROJEKTI TEGEVUSKAVA	40
5. MEEDIAKAJASTUS	42
6. ÕPIKOGEMUSE REFLEKSIOONID	43
LISA 1	50
LISA 2	54
LISA 3	58
LISA 4	60
LISA 5	64
LISA 6	69

SISSEJUHATUS

Projekti „Kuidas me eesti keeles hellitame?” uurimisteema on aktuaalne, sest aitab mõista, milliste keeleliste vahenditega ja mis eesmärgil eesti keeles hellitatakse. Oleme selles suunas omamoodi teerajajad, sest varem ei ole Eestis keelelisi hellitusi laiemalt käsitletud – on küll uuritud deminutiive ja nende funktsioone, kuid mitte keelelisi hellitusvahendeid üldiselt.

Projekti eesmärk oli koguda materjali selle kohta, missuguseid hellitavaid keelendeid erinevatel eesmärkidel ja erinevates olukordades kasutatakse (näiteks siis, kui tahetakse olla hell ja rääkida lapse, elukaaslase, mõne muu lähedase inimese, kodulooma või kasvõi kodumasinaga); kuidas inimesed oma lähedasi hellitlevalt kutsuvad, milliseid keelelisi vahendeid selleks kasutavad; kas hellitusnimed kõnelevad suuremast lähedusest või harjumusest, traditsioonidest; kas need, keda on hellitatud ja kellel on olnud hellitusnimed, kasutavad ka ise hiljem hellitusnimesid ja hellitavad oma perekonnaliikmeid, sõpru ja teisi lähedasi; kas vanavanemad hellitavad pigem lapselapsi kui oma lapsi, kas hellitusnimed ja -sõnad kanduvad perekonnas põlvkonniti edasi või kujunevad välja kokkuleppeliselt; millised on hellitavate keelendite muud funktsioonid – kas ja kui tihti kasutatakse hellitavat keelt näiteks ironiseerimiseks, põlguse, üleoleku ja muu negatiivse väljendamiseks; millised on hellitlevate keelendite funktsioonid ilukirjanduses.

Uurimuse läbiviimiseks koostasime ja viisime internetis läbi kaks küsitlust – ühe hellitusnimede kohta ja teise muude hellitavate keelendite kohta. Jälgisime hoolega küsimustiku konfidentsiaalsust ja objektiivsust. Küsitlusega saadud andmete võrdluseks analüüsisime paralleelselt eesti ilukirjandustekste – noppisime kolmest eesti ilukirjandusteosest välja neis esinevad hellitavad keelendid ning määrasime konteksti järgi nende funktsioonid. Valminud on artikkel, mis käsitleb hellitusi ilukirjanduses (vt lisa 6).

Küsitluste põhjal kogutud andmed lisatakse vabalt kasutamiseks metashare.ut.ee ja Virtual Language Observatory (VLO) andmebaasi ning muutuvad kõigile eesti keele ja hellitusnimede uurijatele kogu maailmas kättesaadavaks. Hellitusnimedest ja -väljenditest andmekogu moodustamine oli üks projekti eesmärke.

ELU projekti raames püstitatud uurimisküsimused said vastused, samuti sai kogutud väärtuslikke andmeid hellitusnimede kohta, mida on võimalik edasistes uurimustes kasutada, seega, projekti eesmärk saavutati.

Kasutatud kesksed **mõisted ja sõnaseletused**

Hellitavad keelendid – deminutiivid ja tuletamata hellitused (hellitusnimed ja -nimetused, -väljendid, -fraasid) ehk kõik keelelised väljendusvahendid millegi/kellegi armsuse, kalliduse rõhutamiseks.

Deminutiiv e vähendussõna – vähendava, meelitava, hellitleva tähendusega tuletis. Deminutiivide tuletamise jaoks kasutatavaid sufikseid (eesti keeles näiteks *-ke* ja *-kene*) nimetatakse **deminutiivliideteks**, keeleteaduslikes tekstides on levinud lühend DIM.

Hellitusnimi – hüüdnimi, mida kasutatakse näitamaks, et keegi või miski on armas. Sünonüüm: **meelitusnimi**. Vt ka: <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/hellitusunimi/1>.

Hüüdnimi – igapäevases kõnes tarvitatav isiku mitteametlik nimi, mis on talle külge jäänud tema välimuse, tegevuse või iseloomu järgi või kujunenud tema nime moonutuse.

Vt ka: <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/h%C3%BC%C3%BCdnimi/1>.

Nimeteisend, mugand – nime lühend- või arendvorm.

Nimemoodustus – nime tekitamise viis: ülevõtt, tuletamine, liitmine, tehislik nimemoodustus, kombineeritud nimemoodustus.

Vt ka: <https://www.eki.ee/nimeselts/nimeterm.htm>.

1. HELLITLEVA KEELEKASUTUSE UURIMISEST

Põhjalikku uurimistööd eesti keeles hellitamise ega hellitusnimede kasutamise kohta tehtud ei ole. Saamaks ülevaadet hellitusnimesid puudutavatest Eestis kirjutatud artiklitest, otsustasime kasutada kõik eesti keeles avaldatud artiklid, mis olid meile kättesaadavad.

Psühholoog Aleksander Pulver põhjendab hüüd- ja hellitusnimesid läheduse ja meie–teie piiri tõmbamisega. „Hüüdnimede kasutamine on kultuuris ammune traditsioon. See on alati tähendanud sedasama – asjassepühendatute omavahelist pöördumist,“ ütleb Pulver. Mida lähedasemad on inimesed, seda rohkem on kasutusel keelendeid, millest keegi teine ei saa aru – see kehtib nii paarisuhtes kui ka sõpruskonnas. (Sarv 2004)

Scientific American teadusblogi kirjeldab uuringuid, mille kohaselt hellitusnimesid kasutatakse suhtes, et väljendada imetlust ja kiindumust. Kallimale erilise nime andmise protsess võib olla seotud sellega, kuidas vanemad ja lapsed annavad üksteisele ka lemmikloomade nimesid. „See on lihtsalt inimlik viis armastuse väljendamiseks“. Hellitusnimede mõju sõltub konkreetsest suhtest – kui see meeldib mõlemale partnerile, pole probleemi, ja paaride üle ei tohiks mõista kohut nende hellitusnimede põhjal, mis tekivad ja eksisteerivad oma ainulaadses suhtes. Hellitusnimel on positiivne tähendus, ning nimi tugevdab lähedaste sõprade vahelist emotsionaalse sidet. (Landau 2015)

Hellitusnimed on nimed, mida kasutavad need, kes üksteist armastavad või tunnevad üksteise vastu kiindumust. Seda võib pidada ka pärisnime hellituslikuks asendajaks. Seega on see nimi, mida kasutatakse kellegi tavalise eesnime asemel, et väljendada kiindumust või tuttavlikkust. Sellised nimed näitavad, kuidas sõber teist näeb või mida nad teineteisest arvavad. Selliseid nimesid on olemas ka paaride seas; neid kasutatakse selleks, et tähistada ühe inimese tähtsust teise jaoks. (Ezebube jt. 2020)

Hellitamisega seonduvast on eesti keeleteaduses uuritud peamiselt deminutiive ehk vähendussõnu. Esimesed eesti deminutiive käsitlevad uurimused olid ilmselt Julius Mägiste „*Oi-, ei-*deminutiivid läänemeresoome keeltes“ (1928) ja „Eesti *ss-*aineselisest deminutiivsufiksist“ (1929). Mainitud uurimused olid aga puhtalt vormikesksed – deminutiivide funktsionaalsust on hakatud tõsisemalt uurima alles 20.–21. sajandil. Uuematest töödest on deminutiive käsitletud näiteks Reet Kasiku „Eesti keele sõnatuletus“ (1996); Silvi Vare „Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles“ (1981) ja „Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles“ (1994). Kuna selle töö seisukohast on

oluline eelkõige deminutiivide funktsionaalsus, väärivad esiletõstmist Petar Kehayovi ja Rogier Bloklandi uurimus „Mittesufiksaalne deminutiivituletus eesti keeles“; Madis Arukase ja Eva Saare „Deminutiivid idapoolsete läänemeresoome rahvaste keelekasutuses“ (2020) ja Sirje Kupp-Sazonovi „Deminutiivsete noomenite funktsionaalsusest vene ja eesti keeles mõningate Tšehhovi jutustuste ja nende tõlgete näitel“ (2019). Mainitud tööd on siiski kirjeldanud vaid deminutiivseid vorme, mitte hellitamist kui nähtust laiemalt. Seega ei ole Eestis veel uuritud deminutiivitunnusteta hellitavaid hüüatusi, väljendeid, sõnu, fraase jms, mis siinses töös lisaks deminutiivsetele vormidele uurimise all on, ning käesolev artikkel ongi ilmselt omamoodi teerajaja rollis. Mittetuletuslike hellituste all peame silmas hellitusnimesid ja -nimetusi (*tibu, kallim*), hellitava funktsiooniga omadussõnu (*kallis, armas*), hellitavaid hüüatusi (*oh sa ...!*) – ühesõnaga kõiki selliseid keelenähtusi, mida konteksti järgi võib hellitusteks pidada.

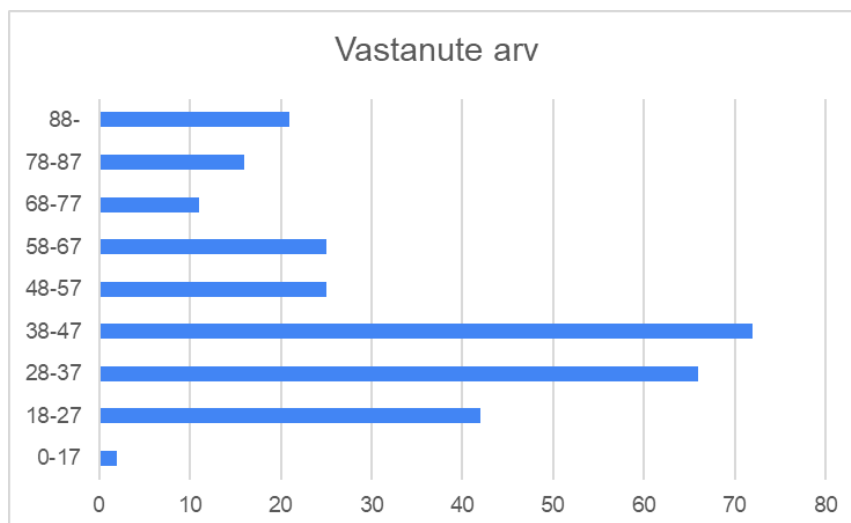
2. UURIMUSE KIRJELDUS

2.1. Hellitusnimed

Küsimustik koostati kihtvalimi ja mugavusvalimi meetodil. Küsitluses osales kokku 280 inimest, nendest 264-l oli koduseks keeleks eesti keel ja 16 olid mitmekeelsest kodust.

Küsitluses osales 227 naist ja 50 meest, 3 vastajat ei soovinud sugu avaldada. Kõrgharidusega vastajaid oli 69,3%, kesk- või kutseharidusega 25% ja põhiharidusega 4,3%.

Enim vastajaid osales küsitluses vanusegrupist 38-47 aastat (72 vastajat), kõige vähem kõige nooremast vanusegrupist 0-17 aastat (2 vastust).

Vanusegrupid ning vastanute arv.

Hellitusnimed kasutamise harjumuse edasikandumine

Küsitluse eel püstitasime hüpoteesi, et need, kellel on olnud hellitusnimed, kasutavad ka ise hellitusnimesid lähedastega suhtlemisel. Küsimustiku vastustest selgus, et lapsepõlves hellitati 192 vastajat ja nendest omakorda 104 kasutab hellitusi ka oma sõpradega, 143 kasutab hellitusnimesid oma elukaaslasega ning 163 vastajat hellitab lapsi. Hüpotees peab paika, sest vastajad, kelle puhul kasutati lapsepõlves hellitusnimesid, hellitavad ka hilisemas elus sõpru, elukaaslast või lapsi.

Kas vanavanemad hellitavad

Vanavanemaid vastas kokku 20, neist 84% hellitab lapsi, 16% mitte ja 26% hellitab vaid lapselapsi, aga mitte oma lapsi. Küsimustikus polnud eraldi küsimust lastelaste kohta, seega sai kokku lugeda vaid need vanaemad, kes mainisid lapselapsi või seda, et nad on vanaemad. Vanemaealised täitsid ankeedi paberil, jagasime need laiali kahes hooldekodus. Vanema vanuserühma (78-aastaste ja vanemate) vastustest selgub, et hellitamine ei olnud nende põlvkonnas kombeks, neid ei hellitatud lapsepõlves ja nemad omakorda ei hellitanud ka oma lapsi, küll aga hellitavad nad lapselapsi. Oli ka kurvaks tegevaid vastuseid: *Olin peres üheksas laps, ema suri varakult isa oli tõsine töömees. 89-aastane vanadaam kirjutab pikalt: Vanemad ei pooldanud liigset hellitamist, sest pidasid seda laste kasvatuses negatiivseks mõjaks lapse arengus. Elasin karmil sõja ajal ja sõjajärgsel ajal, vanemad lahutasid ja uus kooselu sai alguse nende vanaduspäevil. Siis olukord oli teine. Rohkem hellitusi said lapselapsed.* Hellitusnime kasutamise kohta elukaaslasega vastati näiteks, et *ei kasutanud, sest ei julgenud.* Küsimusele, miks hellitusnimesi ei kasutata, vastati: *Ei ole olnud vajadust; igal ühel oma nimi.* Viimase vastuse kirjutajat ennast näiteks kutsuti hellitusnimega nii lapsepõlves kui kutsutakse ka praegu. Vanaproua, kes vastuste järgi oma elukaaslast ja lapsi hellitab, kirjutab selle kohta, miks tema lapsepõlves hellitusnimesid ei kasutatud: *Olime kaine mõistusega.* Siinkohal jääb mõistatuseks, mida selle kaine mõistuse all täpsemalt mõeldi. Veel toodi hellitusnime mittekasutamise põhjenduseks, et *pole harjunud kasutama, oli nõukogude aeg ja olid maainimesed, pidi vaatama kas tööd on tehtud, ei olnud aega hellitusnimedeks või ei kasuta, sest on iseloom.* Üldiselt võib neist vastustest järeldada, et hellituste kasutamine on mõne vanema vanuserühma vastaja arvates aeganõudev, kohatu või isegi sündsusetu, aga hoolimata sellest nad tihti enda lapselapsi siiski hellitavad. Eakate vanusegrupi puhul oluks vahetu küsitlus, struktureeritud või poolstruktureeritud intervjuu kohasem, sest saadud andmetest selgus, et eakas vastaja ei saanud alati küsimusest täpselt aru või kaldus vastamisel küsimusest kõrvale.

Kuidas kasutatakse hellitusnimesid erinevates vanusegruppides

Vanus	Kogus	Mitut hellitati (%)	Mitu kasutab sõpradega hellitusnimesid (%)	Mitu kasutab elukaaslasega hellitusnimesid? (%)	Mitu kasutab lastega hellitusnimesid? (%)
18–27	42	34 (81%)	20 (48%)	36 (86%)	32 (76%)
28–37	66	39 (81%)	20 (48%)	58 (88%)	59 (61%)
38–47	72	50 (69%)	37 (56%)	52 (72%)	67 (93%)
48–57	25	15 (60%)	33 (46%)	21 (84%)	24 (96%)
58–67	25	21 (84%)	13 (52%)	14 (56%)	23 (92%)
68–77	11	8 (73%)	16 (64%)	8 (73%)	9 (81%)
78–87	16	9 (56%)	3 (27%)	8 (50%)	12 (75%)
88–...	21	15 (71%)	7 (33%)	10 (48%)	16 (76%)

Kõige rohkem hellitati lapsena inimesi vanusegrupis 58–67 (84%), kõige vähem aga 78–87-aastasi (56%). Sõpradega kasutavad hellitusnimesid enim 68–77-aastased (64%) ning kõige vähem 78–87-aastased (27%). Elukaaslastega kasutavad hellitusnimesid kõige rohkem 28–37-aastased (88%) ning kõige vähem üle 88 aasta vanused (48%). Lastega kasutavad hellitusnimesid enim 58–67-aastased (96%) ja kõige vähem hellitusnimesid kasutavad 28–37-aastased (61%).

Hellitusnimede liigid

Hellitusnimesid võib liigitada samamoodi nagu hüüdnimesid: sekundaarnimedeks ja primaarnimedeks. Sekundaarnimed on inimese enda ees- või perekonnanimest tuletatud vormid kas deminutiivse liite *ke* või *u liite* abil (näiteks *Katike*, *Katu*) või muu tuletis või nime vorm, mis on tavaliselt lühem (näiteks *Kata*, *Kats*), aga mitte alati (näiteks *Märtoffel* nimest *Märten*, *Halliki* nimest *Halli*). Siia kuuluvad ka nime võõrapärased tuletised (näiteks *Katjuuša*). Primaarnimed on muud nimed, mis ei ole inimese enda nimest tuletatud. Primaarnimede alla kuuluvad näiteks loomanimetused, mida hellitusnimenäna kasutatakse, mingit omadust, iseloomujoont vms tähistavad nimed, onomatopoeetilised nimed jms.

Küsitluses ei selgitatud vastajatele hellitusnime mõistet. See, mida vastaja hellitusnimenäna mõistab, jäi tema enda otsustada. Mõnel juhul on vastaja ise märkinud, et vastuses sisalduv nimi on pigem lihtsalt hüüdnimi. Sellised nimed jäeti hellitusnimede liigitamisel kõrvale. Mõned tajuvad nimedest lühendatud varianti hellitusnimenäna, mõned mitte. Mõnel juhul lisatakse sellele lühendatud variandile veel omakorda *-ke* või *-kene* (näiteks *Matuke*, *Rutikukene*), kuid ka siis, kui deminutiivset liidet lisatud ei ole, võib nimi ikkagi olla hellitusnimi. Paljusid lähedaste ringis kasutatavaid hüüdnimesid tajuvad inimesed hellitavatena.

Uurimuses on hellitusnimede liigitamine sekundaar- ja primaarnimedeks tehtud eraldi kolmes kategoorias:

- laste hellitusnimed
- elukaaslaste (küsitlus ei teinud vahet abikaasade ja elukaaslaste vahel) hellitusnimed
- sõprade vahel kasutatavad hellitusnimed

Liigitatud on kõik neis kategooriates nimetatud hellitusnimed kordusteta.

Laste sekundaarnimed on võimalik liigitada omakorda:

- nime tuletisteks, mille puhul kasutatakse *k-e* ja *u-* liidet
- muudeks nimetuletisteks
- nime võõrapärasteks tuletisteks
- muudeks nimedeks

Vastustest nähtuvad *ke-* ja *u-* liitega nimetuletised on: *Aadu, Aareke, Albinake, Annu (Anneli – siin ja edaspidi märgitud sulgudes inimese tegelik eesnimi, mille vastaja on hellitusnime juurde selgituseks märkinud), Annuke, Biku, Birksuke, Ekku, Epu-Kari, Etikene, Gretsike, Grets, Gretšu, Henu (Hendrik), Hensu, Imbu, Impsu, Impsuke, Jaagu (Jaagup), Janake, Jontsu-Pontsu (Joonas), Joosu, Jossu, Jussike, Kaieke, Kaisu (Kaisa), Katu, Kennu, Ketsu, Ketuke, Kiku, Kreenu, Kretu, Krissu, Krisu, Küllike (Küll), Lallu, Leenu, Liisu, Lipsukas (Liza), Lullu, Maikene, Mannu, Mannuke, Mansu, Marike, Marikene, Matu (Matthias), Merikesekene, Miku, Monnu, Märta, Otu, Pimbu, Pirka (Piret), Pirrike, Pirru, Pärtu, Raimuke, Rannu, Rassu, Rennu, Riksu, Robsukene, Sassu, Seeru, Sepu, Stennu, Tinnu, Tinnu (Tiina), Tintsu, Tommike, Triinu (Triin), Triinuke, Trinku, Tundu, Tuuleke (Tuule), Tuulu, Virveke.*

Laste sekundaarnimede hulka kuuluvad muud nimetuletised: *Anna (Annabel), Annapanna, Bix, Carmenelle (Carmen), Doddi, Elts (Ellen), Grets, Halliki (Halli), Hanna, (Johanna), Henu-Boy, Ill, Illakene, Immi, Imps, Impskar, Ivikia, Jonny (Johannes), Kaisukas (Kaisa), Karnuffel (Kaaren), Kata, Kati, Kats, Katz, Ketta, Kiki, Kreti, Krett, Kris, Kristall, Kusti, Lihvka, Liisi, Lill (Liilia), Lilli (Liilia), Lull, Lulli, Ly (Liilia), Mammut (Raimond), Manna, Mardikas (Mart), Merka, Miine (Hermiine), Milla (Miriam), Monna, Mooni, Muta (Amanda), Märtoffel (Märten), Neti, Olli (Olga), Pii-et), Pirukas (Piret), Rafa (Rafael) Robibobi, Rutik, Sassa, Sirts, Säm (Samuel), Tommi, Totti, Triinukas, Tuudukas, Verni, Väike-Liivi.*

Mõlemas sekundaarnimede alaliigis on nimesid, mis võivad ka kuuluda hoopis primaarnimede hulka, näiteks *Seeru*, mis võib tuleneda sõnast *seersant*, *Neti*, mis võib tuleneda saksakeelsest sõnast *nett – ilus, kena* ja *Tuudukas*, mis võib olla tuletis verbist *tuduma*, kuid kindlaid järeldusi ei saa teha.

Laste sekundaarnimede alla kuuluvad võõrapäraseid tuletised: *Amantšik (Amanda), Arabeltšik, Hermintšik (Hermiine), Kaisuhhina (Kaisa), Marfalda, Marichen, Marmõškin, Maša (Maria), Mintšik, Mintšik (Hermiine), Plintšik, Raffaello (Rafael), Tavkin (Taavi), Tusja.*

Sekundaarnimede alla kuuluvad muud nimed, mille päritolu pole siiski päris selge: *Kiuksi (võib olla ka onomatopoeetiline primaarnimi), Krõõt, Laura-Paula, Liika, Maar, Minni, (Susanna kohta), Paada ja Tossu-tüdruk.*

Lastel hellitusnimedena kasutatavad primaarnimed jagunevad:

- nimedeks, mis tähistavad loomi, linde jm elusaid olendeid või taimi
- nimed, mis rõhutavad väiksust ja nunnusust
- kriitilised või negatiivse varjundiga nimed
- *armas, kallis, musi* ja kõikvõimalikud nende sõnade tuletised
- mingit omadust näitavad hellitusnimed
- rolli või sugu rõhutavad hellitusnimed
- onomatopoeetilised nimed
- nimed, mis on pärit kirjandusest või filmidest
- grupinimed – nimed mida kasutatakse mitme lapse kohta korraga, kõigi pere laste või lapselaste vms kohta
- muud nimed

Primaarnimed, mis tähistava loomi, linde jm loodusega seotut: *Heeringas, Hiireke, Jänes, Jänku, Jänkuke, Jänkulaps, Jääkarupoeg, Kalake, Kass, Kiisu, Kiisuke, Kiisu-Liisu, Kiisupoja, Kiska, Kiss, Konn, Konnake, Konnapoeg, Krevetikene, Kuldkalakene, Käbi, Käbiste, Laulurästas, Lillekapsake, Linnu, Linnuke, Linnukse, Linnupoeg, Linnupoja, Linnupojake, Loomake, Loomalaps, Luigeke, Mardikas, Mutukas, Pisike Pistrik, Putukas, Pähklike, Pääsuke, Pääsusilm, Ritsikas, Siilipunnu, Siutsulind, Suslik, Tibu(ke), Tibukene-Kabujalakene, Tibulinnu, Tibulinnukene, Tibull, Tibupoeg, Tiburitsikas, Tibutriinu, Tipa, Tips, Tipsu, Tirts, Tirtsu, Tsirgukõnõ, Tubli Tihane, Ubit (Tibu tagurpidi), Väike Varblane, Virsik.*

Primaarnimed, mis väljendavad väiksust ja nunnusust: *Kiisu-Miisu, Kiisupall, Kiisuskas, Kukununnu, Kullaraasuke, Kunnu-Nunnu, Käbijunn, Linnumuna, Mammu(kene), Miinanunnu, Miisu, Mimmu, Muksu, Mumm, Mummi, Mummu(ke), Mupsik, Musirull, Musilane, Musimops, Musirull, Mupsu, Musuke, Musupall, Musurullu, Mõmmi, Nossu, Nummi, Numpstükk, Nunnu, Nunnukas, Nunnukene, Nunnundus, Nunnupall, Nunnu-Präänik, Nunnupunnu, Nunnupüks, Nups, Nupsik, Nupsu, Nupuke, Nöpsik, Nöpsu, Nössu, Nööbike, Pamp, Pesamuna, Pimbu, Pisi, pisi-liitena, Pisike(ne), Possu, Pumbu, Pupsik, Pupu, Rõõmurull, Tibulinnu, Tiburull, Tiburull-rull, Tillu, Tirtsu-Juntsu, Tudupõrnikas, Tupsik, Tupsu, Tupsukene, Tupsununnu, Täpikene, Täpp, väike armas Uba, Musiuss, emme Mõmmi.*

Kriitilised või negatiivse varjundiga laste primaarnimed: *Hullukene, Junn, Jõngermann, Jõuram, Marakratt, Naaskel, oh sa Sitavareseke, Ohmu, Paharetike, Pepu, Pudrukuul, Pärdik, Pätike, Pätt, Pätukas, Röövel, Rüblik, Sitaratas, Tegelinski, Totu, Tuustik, Väänik.*

Laste hellitusnimed sõnadest *armas, kallis, musi* jms ning nende tuletised: *armas, armsake(ne), emme armastus, emme musu, emme musurull, emme-kalli, kalla, kalli, kallike(ne), kallis, kullakallike, kulla-kallis, kullake, kullakene, memme-musi, minu armastus, musi, musirull, musiskas, muska, paiakene, paike.*

Onomatopoeetilised ja kõlamängulised laste hellitusnimed: *Bliibli, Eluke-Kallike, Guugu, Iiksu-Piiksu, Killi-Kalli, Kiuksi, Mimma-Pimma, Mjäu, oh sa armas lapsenarmas, Piiga-Liiga, Triiner-Viiner, Tšiki-Briki, Präädu, Liipas-Jalga-Laapas-Jalga, Prääksu.*

Laste hellitusnimed kirjandusest ja filmidest: *Susa, Seltsimees Laps, Pintsel, Muumi, Mugul, Minion, Pusa, Totu, Sipsik.*

Rolli või sugu rõhutavad hellitusnimed: *beebi, minu beebi, beebike, beebisuke, beebek, Her Majesty, juunior, kutt, lapse, lapseke, lapsuke, latseke, latsekene, neiu, piiga, plix, poiskan, poja (ke), poju, põngerjas, põnn, põnnikene, sõbrake, tita, tüdi, tüdikene, tüti, tütreke, tütrekene, õeraas.*

Mõnd omadust näitav, iseloomustav hellitusnimi: *Armastusevili, Hellek, Junsu, Juntsu, Jupats, Karvapea, Kaunitar, Kräsu, Kullakallis, Kullakera, Kullapai, Kullatera, Kullatükk, Kuivalgus, Liipas-Jalga-Laapas-Jalga, Lilleke, Linalakk, Linnumuna, Lõta, Moosipall, Mürakaru, Naljanina, Pisi, Pisike, Pisikene, Pontsu, Porinotsu, Printsess, Punn, Punsu, Pusa, Puuksupart, Päikesekiir, Päiksekiir, Rosinasilm, Silmater, Sinisilm, Sõstrasilm, Trulla, Tähesära, Uekene, Vaesekene, Viiesajane, Vorstikene, Väike Piiksuja, Õieke, Önnemolekul, Ümiseja.*

Grupi nimi: *Kallikari, Katastroofimeeskond, Kratid, Käkid, Latsekse, Mutsurullud, Prääksud, Pussuaadud, Tõrud, Ulakad, Ussikesed, Vigurdajad.*

Muud laste hellitusnimed: *Kannukene, Karvantsik, Kikster, Käpik, Lilleplika, Lipsik, Minu Päike, Muspik, Pootsu, Präänik, Pukutas (sõnast putukas), Samsung, südameke, Taadu, Timp, Totsi, Tutsik, Ubit (sõna tibu tagurpidi), Ukkel, Venelane.*

Elukaaslaste sekundaarnimed jagunevad:

- nime *ke-*, *u-* tuletised (*Astike, Innu, Intsu, Ketu, Matikene, Triibu*)
- võõrapärase tuletised (*Taurišik, Karlito*) ja
- muud mugandused (*Karla, Bubu*).

Elukaaslaste sekundaarnimesid selgus küsitlusest väga vähe ning kõik näited on liikide nimetuste juures toodud.

Elukaaslaste primaarnimed jagunevad järgmistesse alamliikidesse:

- nunnutavad nimed
- sugu või rolli rõhutavad nimed
- kriitilised nimed
- ülistavad ja kiitvad nimed
- sõna *musi* ja selle tuletised
- sõnad *armas* ja *kallis* ning nende tuletised
- muud nimed.

Elukaaslaste nunnutavad hüüdnimed: *Hapukurgike, Kaneelirullike, Kiisuke, Muksuk, Mullake, Mumm, Musimumm, Mõmm, Mõmmi, Ninnu-Nännu, Nunnu, Nurr, Piffike, Pondu, Triibu, Tupsu, Tupsununnu, Tussuke, Tibu, Tips, Tipsu.*

Elukaaslaste sugu või rolli rõhutavad nimed: *Abikaaslane, First Lady, Härra, Mees, Meesu, Meesur, Meheraas, Minu Mees, Naisuke, Noormees, Peika, Proua.*

Kriitilised nimed: *Jobu (hea jobu oled), Kiusur, Minu Paharetike, Mõku, Ohmu, Puuksukott.*

Ülistavad, kiitvad nimed: *Aadlik, Bjuuti, First Lady, Kalju, Karuisa, kõige parem mees Janno, Käskijanna, Maxi, Mu Elu Päike, Mu Kuldmedal, Peaauhind.*

Sõna *musi* ja selle tuletised hellitusnimena: *Mops, Mus, Musi, Musi-Kalli, Musike, Musirull, Musirullike, Musirullikene, Muska, Muskam, Muski, Muskin, Muspel, Muss, Musu, Muširull, Muzu.*

Sõnad *armas, kallis* ja nende tuletised elukaaslaste hellitusnimena: *Kalla, Kallakene, Kalli, Kalli-Kalli, Kallikene, Kallis, Kallistus, Kallu, Kullakallis, Armas, Armsake.*

Elukaaslaste muud hellitusnimed: *Murakas, Pirukas*.

Sõprade vahel kasutatavad sekundaarnimed jagunevad:

- nimede *u-* ja *ke-* liitega tuletisteks
- vöörapärasteks tuletisteks
- muudeks mugandusteks

Sõprade vahel kasutatavad *u-* ja *ke-* liitega nimede tuletised: *Algokene, Dellu, Detu (Deivi), Evake, Gellu (Geiri), Helgikene, Hellu, Inksu (Ingrid), Innu (Indrek), Innu (Ingrid), Jaankõnõ, Jannu (Jane), Jänku (perekonnanimest Jänes), Katu, Ketsu, Kretsu (Krete), Krissu, Kätu, Lipsu (perekonnanimest), Maksu (Markus), Mammu, Mannu, Martake, Matu (Mattias), Meru, Miku, Mummu, Netu (Anette), Pilts-Piltsu (Pille), Pirru (Piret), Piu (Pilleriin), Rassu, Reelikake, Sannu, Sassu, Sessu, Siku (Sigrit), Tessu, Tiuksu (Tiiu), Vinku*.

Vöörapärased nimetuletised: *Annuška, Gretchen (Grete), Ivan, Kadruuš (Kadri), Katjuuša (Kati)*.

Nime muu mugandus: *Aks, Beca, Betti, Daci, Elekas, Grets, H (Heilis), Häidi (Heidy), Kalla (Kairi), Karla, Kaska, Kata, Komma, Mann, Mel, Niki, Olli (Olga), Raits, Reiks, Repsik (perekonnanimest Rebane), Ruudik, Saara (Sandra), Teeletups (Teele), Toits, Tom, Velts, Viči, Virvekas, Voll*.

Sõprade vahelistes suhetes kasutatavad primaarnimed võib liigituvad:

- sõnad *armas, kallis* ja nende tuletised
- muud nimed

Armas, kallis jms lähedust tähistavatest sõnadest hüüdnimed: *Armas, Armsaim, Ilusake, Kalla, Kallu, Kullainimene, Kullake, Sõbrake, Tupsununnuke(ne)*.

Muud nimed: *Amigo, Hapukurk, Kallipai, Kana, Kaunitar, Lilleke, Lumpaator, Marakratt, Musimops, Orav, Pojapoeg, Päikseke, Relakas, Sõstrasilm, Tiks (lühend hellitusnimest Tige Tikker), Tupsu, tüdrukud*.

Küsitluse vastustest selgus, et eesnime muganduse kasutamine hellitusnimena on tavaline, seda tehakse nii laste kui täiskasvanute puhul, nii pereliikmete kui sõpradega suheldes. Perekonnanimest

tuletatud nime kasutatakse aga üksnes sõprade keskel. Nimemugand ongi sõprade keskel kõige levinum hellitusnime vorm.

Hellitusnimedena nimetati palju nimetuletisi. Mõnede selliste vastuste puhul ei olnud selge, kas märgitud nimi on tuletis eesnimest või väljamõeldud hellitusnimi, mis erineb täielikult inimese päris eesnimest. Näiteks *Lipsukas* on vastaja arvates tuletatud *Lizast*. *Kiuksi* kohta pole ilma tausta informatsioonita võimalik järeldada, kas see on millegi tuletis või täiesti iseseisev nimi või hoopis onomatopoeetiline – tähistab piiksumist, peenikest häält vms. *Pirukas*, mis tundub täiesti omaette sõnana, on aga hoopis tuletis *Piretist*. Mõnel juhul on vastaja lisanud selgitava märkuse, mis aitab järeldusi teha. Täpsemate andmete saamiseks tulnuks vastajaid vahetult küsitleda.

On väljamõeldud nimesid, millest omakorda on veel mugandus, näiteks *Pintsel*, sellest mugandus *Pinnu u-* liitega, mis on omakorda hellitusliide.

Mõned nimed on pärit pere lastekeelest ning külge jäänud ja kasutusel veel ka siis, kui lapsed, kes kogemata selle mingi naljaka eksimusega sõna või nime ütlesid, juba ammugi rääkida oskavad või suureks on saanud. Näiteks *Koguraamatu-Vanaema*, mis tegelikult on *raamatukogu-vanaema*. Samuti *Pukutas* sõnast *putukas*. Sellist nime on vastaja tajunud hellitusnimenä.

Laste puhul kasutatakse mõnd nime mitmuses terve grupi kohta: näiteks *Tamme* perekonnanime kandvaid ühe pere lapsi kutsutakse *Tõrudeks*, kõik lapsi kokku *Katastroofimeeskonnaks* või *Käkkideks*, tütreid mitmekesi *Tirtsudeks*.

Elukaaslaste ja abikaasade vahelistes suhetes on hellitusnimedest enim kasutusel hellitavad väljendid *armas*, *kallis*, *kullakallis*, kõikvõimalikud tuletised nimisõnast *musi* jms. Nimetuletisi kasutatakse vähem kui laste või sõpradega suheldes. Hellitusnimedena mainiti ka võõrapäraseid mugandusi – *Katjuuša*, *Kadruuš*, *Annuška*, *Gretchen*, *Marichen*.

Nimed *Muksu*, *Possu* ja *Pupu* ei kõla võõrapäraselt, kuid võivad olla soome keele päritolu (*Muksu* – väikelaps, *Possu* – põrsas, *Pupu* – jänku).

Kõige mitmekesisemad ja fantaasierikkamad on lastega kasutatavad hellitusnimed.

Hellitusnimedele on mõju avaldanud kirjandus ja filmid. Näiteks *Sipsik* on pärit E.Raua raamatust “Sipsik”, *Muumi T. Janssoni kogumikust* “*Muumitroll*”, *Katariina Rosalie* O.Lutsu raamatust ja hilisemast filmist „Kevade“; *Totu N.Nossovi* raamatust “Totu kuul”, *Minion* “Despicable Me” ja

järgnevatest animatsioonifilmidest, *Mugul* J. K. Rowlingu „Harry Potteri“ raamatutest. *Susa* ja *Pusa* võivad olla A. A. Milne'i „Karupoeg Puhhi“ lugudest, *Pintsel* võib olla Edgar Valteri raamatust „Pintselsabad“. Kirjandusest ja filmidest on peamiselt pärit laste hellitusnimed, vaid Katarina Rosalie on kasutusel täiskasvanul.

Veel võib hellitusnimesid liigitada sõnaliikide järgi:

- lihtsõnad
- liitsõnad
- tuletatud sõnad
- paarissõnad
- mitmest nimest koosnevad sõnapaarid või iseloomustava täiendiga nimed

Lihtsõnad: *Aadlik, Amigo, Armas, Armsaim, Beebi, Heeringas, Härra, Jobu, Junn, Junsu, Juntsu, Juunior, Jänes, Kalju, Kalli, Kana, Kiisu, Konn, Kratid, Kutt, Käbi, Käkid, Marakratt, Mees, Mõmm(i), Mõku, Naaskel, Neiu, Nunu, Nups, Nurr, Ohmu, Orav, Pamp, Peika, Pepu, Piiga, Pirukas, Pisi, Poja, Printsess, Proua, Präaksud, Präänik, Punn, Pusa, Põnn, Päike, Pärdik, Pätt, Tibu, Tillu, Tirts, Tita, Totu, Trulla, Tõrud, Täpp, Tüdruk.*

Liitsõnad: *Abikaaslane, Armastusevili, Hapukurgike, Hapukurk, Jõngermann, Jänkulaps, Jääkarupoeg, Kallikari, Kallipai, Kaneelirullike, Karuisa, Karvapea, Katastroofimeeskond, Kiisupall, Konnapoeg, Kukulunud, Kuldkalakene, Kuldmedal, Kullakallakene, Kullakallike, Kullakallis, Kullakera, Kullapai, Kullaraasukene, Kullatera, Kullatükk, Kuuvalgus, Käbijunn, Laulurästas, Lillekapsake, Lilleke, Lilleplika, Linalakk, Linnumuna, Linnupoeg, Linnupoja, Linnupojake, Loomalaps, Meheraas, Moosipall, Murumunake, Musimops, Musimumm, Musirull, Musiuss, Musupall, Musurullu, Mürakar, Naljanina, Noormees, Numpstükk, Nunnupunnu, Nunnupüks, Peaauhind, Pesamuna, Pojapoeg, Porinotsu, Pudrukuul, Puuksukott, Puuksupart, Päikesekiir, Pääsusilm, Rosinasilm, Rõõmurull, Siilipunnu, Silmatera, Sinisilm, Sitaratas, Sitavares, Siutuslind, Suhkrupõrsas, Sõstrasilm, Tibulinnu, Tibupoeg, Tiburitsikas, Tiburull, Tibutriinu, Tudupõrnikas, Tupsununnu(ke), Tähesära, Viiesajane, Õeraas, Õnnemolekul.*

Sõna tuletised: *Armsake(ne), Bjuuti, Bliibli, Guugu, Hellik, Hiireke, Hullukene, Ilusake, Jupats, Jõuram, Jänku(ke), Kaaga, Kalake, Kalla, Kallike(ne), Kallistus, Kallu, Kannukene, Karvantsik, Kaunitar, Kiisuskas, Kikster, Kiska, Kiuksi, Kiusur, Konnake, Krevetikene, Kräsu, Kullake(ne),*

Käbiste, Käpik, Käskijanna, Lallu, Lapseke(ne), Latsekse, Lilleke, Linnu(ke), Luigeke Lumpaator, Lõta, Maasikas, Mammu(kene), Mardikas, Maxi, Meesur, Mimmu, Mullake, Murakas, Mupsik, Mus, Musilane, Musiskas, Muska, Muskam, Muski, Muskin, Muspel, Musuke, Muss, Mutukas, Muzu, Mõmmi, Naisuke, Nossu, Nummi, Nunnu(kene), Nunnukas, Nupsik, Nupsu, Nupuke, Nössu, Nööbike, Paharett, Paharetike, Paiakene, Paike, Piffike, Pimbu, Plix, Poiskan, Pojake Pondu, Pontsu, Pootsu, Possu, Präadu, Prääksu, Pukutas, Pumbu, Punsu, Pupsik, Pupu, Pähklike, Pätike, Pätukas, Põngerjas, Relakas, Ritsikas, Röövel, Rüblik, Suslik, Sõbrake, Südameke, Taadu, Tegelinski, Tibuke, Tiks, Timp, Tipa, Tipsu, Tirtsu, Totsi, Triibu, Tsirgukõnõ, Tupsik, Tupsu(kene), Tussuke, Tutsik, Tuudukas, Tuustik, Täpikene, Tüdi(kene), Tüti, Tütrekene, Ubit, Ulakad, Ukkel, Ussikesed, Uekene.

Paarissõnad: *Iksu-Piiksu, Kiisu-Liisu, Kiisu-Miisu, Killi-Kalli, Kunnu-Nunnu, Memme-Musi, Mimma-Pimma, Ninnu-Nännu, Nunnu-Präänik, Piiga-Liiga, Päikese-Jänku, Tibukene-Kabujalakene, Tiburull-Rull, Tirtsu-Juntsu, Triiner-Viiner, Tšiki-Briki.*

Sõnapaarid: *First Lady, Her Majesty, Pisike Pistrik, Tige Tikker, Tubli Tihane, Väike Piiksuja, Väike Varblane.*

Liigitusaluseid oleks võimalik veelgi leida, näiteks moodustusviisi järgi lühendatud (Kristiina – Kris), tuletatud (Markus – Maksu), kombineeritud (Kristiina – Krissu) ja fraasidest koosnevad (kõige parem mees Janno) nimed või nimisõnad (konn, orav) ja omadussõnad (hellik, pisi, pontsu).

2.2. Hellitussõnad ja -väljendid

Hellitussõnade ja -väljendite küsimustik koostati eesmärgiga saada võimalikult palju keeleliselt erinevaid vastuseid ehk näiteid, mida hiljem analüüsida ning andmebaasi koondada. Küsimustik koosnes 16 küsimusest, mis olid jaotatud nelja gruppi: üldinfo vastajate vanuse, soo, haridustaseme ja koduse keele kohta; meenutused hellitussõnade kohta lapsepõlvest; laste, vanemate, sõprade, partnerite ja koduloomadega kasutatavad hellitussõnad; hellitussõnade erikasutus.

Küsimustikule vastas 76 inimest, neist 61 naist ja 15 meest. Vähesest meesvastajate arvust tulenevalt ei ole meie uurimuse seisukohalt otstarbekas hellitussõnade ja -väljendite kasutamist sooliselt eristada ega võrrelda ja tulemused on antud vastajate sugu arvestamata. Küsitluses

osalenutest suurem osa kuulus kolme vanusegruppi: kuni 24-aastased, 24–30-aastased ja 30–40-aastased. Kõige rohkem oli kõrgharidusega ja eesti emakeelega vastajaid (vastavalt 48 ja 73).

Enamkasutatud hellitussõnad ja -väljendid

Vastustest eristus 4 populaarseimat hellitusteks kasutatavat väljendit, mis on järgnevas tabelis toodud koos erinevate tuletistega. X tähistab hellitavate keelendite esinemise arvu.

kallis	x	armas	x	kulla	x	tibu	x
kallis	98	armas	50	kullake	35	tibu	20
kallike	40	armsake	15	kullakene	20	tibuke	10
kallikene	21	armsakene	2	kulla-pai	8	tiburull	8
kalla	13	armsaim	1	kulla	4	tibulinnu	6
kallim	6	armsus	1	kullakallis	3	tibukene	5
kalli	3			kullatükk	2	tibulind	5
kallipalli	1			kullakallike	1	tibupoja	2
				kullapall	1	tibulinnukene	2
						tibulinnuke	1
						tibutups	1
						tibujupp	1
						tibukallis	1

Populaarsuselt järgmisel kohal olid sõnatüved *musi* ja *nunnu*.

Erisused ja keelendite liigitus on toodud lisas 3. Enim kasutati looma-, linnu- ja putukanimedest tuletatud hellitusi, populaarsuselt järgmised olid esemete- ning omadustepõhised keelendid. Sõnade valik on niivõrd värvikas, et rohkem üldistusi ei ole võimalik siinkohal teha (vt siiski järgmist jagu).

Kontekstuaalsed erinevused: kellega milliseid hellitussõnu ja kui tihti kasutame

Nagu küsimustiku tulemustest selgub, kõnetatakse hellitussõnadega kõige aktiivsemalt lapsi (67,1% vastajatest teeb seda kas igapäevaselt või vähemalt tihti) ja koduloomi (61%). Veidi vähem kasutatakse hellitavat keelt romantilistes suhetes (59,2% vähemalt tihti, kuid ainult 30,3% igapäevaselt). Sõprade hellitamine ei ole eriti levinud (34,2% ainult mõnikord ja 35,5% veelgi harvem).

Lastele suunatud hellitused on ka ilmselgelt kõige vaheldusrikkamad. Muu hulgas esineb selles kategoorias erakordselt palju loodustemaatikaga keelendeid – sõnu, mis viitavad loomadele (*mõmmi, kiisu, jännu, kutsikas, siilike, pussurotid*), lindudele (*linnupoja, pisilinnuke, tibu*), putukatele (*tirtsu, ritsikas, lepatriinu*), aga ka taimedele (*lilleke, lilletutt*) ja ilmastikuähtustele (*päikseke, päikesekiir, pilveke*).

Koduloomadele suunatud hellitused on sageli semantiliselt seotud konkreetse looma või loomaliigi omaduste (*karvapall, nurrumootor*) või talle iseloomulike käitumisviisidega (*lebokunn, vurr*). Mõned väljendid kannavad kergelt alandavat varjundit (*totu, tobujuss*). Kas on võimalik hellitada kodulooma teiste loomaliikide nimetustega, näiteks öelda *linnupoja* koerale, sarnaselt laste hellitamisele? Paistab, et on, kuid väga levinud see ei ole. Siiski on pakutud näiteks selliseid variante nagu *hundike* või *tiiger-viiger*, mida võiks pidada irooniliseks hüperbooliks.

Sõna *kallis* ning selle tuletised on laialt esindatud kõigis kategooriates (vt ka eelmist jagu), kuid partneri hellitustele langeb nende kõige suurem osakaal. Lisaks tuleb partneri hellitamise puhul esile tuua sõnu, mis rõhutavad adressaadi kuulumist vastassugupoolde, nagu *kuninganna* või *machoke*.

Kõige vähem loomingulisust demonstreerivad vanemaid ja vanavanemaid kirjeldavad hellitused. Mõne erandiga on enamik vastajaid pakkunud ainult sõna *ema ja isa* eri mugandeid. Ka kvantitatiivselt tunduvad vanemad ja vanavanemad olevat kõige haruldasem hellitamise objekt: 57,9% vastajatest on valinud vastava küsimuse puhul kas variandi „harva“ või „mitte kunagi“.

Milliseid hellitavaid väljendeid/sõnu lapsepõlvkodus kasutati?

Selgus, et 68 vastaja (89,5%) lapsepõlvkodus kasutati kasvõi mõnikord hellitlevat keelt, kuid igapäevaselt ainult 11 vastaja kodus (14,5%). Enim kasutati väljendeid *kallis* 22,2%, *kallike* 17,8%,

kullakene 13,3%, *kullake* 11,1%, *tibu* 11,1%, *armas* 11,1%. Uurisime ka, kui sageli vastajate lapseõlvekodus hellitavaid väljendeid/sõnu kasutati, vastajad hindasid kasutust skaalal 1 (mitte kunagi) – 5 (igapäevaselt). Selgus, et igapäevaselt kasutati hellitavaid keelendeid 14,5% vastajate lapseõlvekodudes, tihti 13,2%, mõnikord 23,7%, harva 38,2% ning mitte kunagi 10,5%.

Milliseid hellitavaid väljendeid või sõnu kasutasid vastajaga vanavanemad?

45 vastajat mainis, et nende vanavanemad kasutasid nendega lapseõlves hellitavat kõnepruuki. Küsitlusest selgus, et vastajate lapseõlvekodus kasutati enim väljendeid *tibu* (6,7%), *kullake* (6,7%), *lapseke* (4,4%), *lapsekene* (4,4%), *kullakene* (4,4%). Ühtlasi uuriti, kui tihti kasutasid vastajate vanavanemad hellitavaid väljendeid või sõnu (skaalal 1 (mitte kunagi) – 5 (igapäevaselt)). Sellele küsimusele laekus 73 vastust. Igapäevaselt kasutasid hellitavaid sõnu või väljendeid 8,2%, tihti 21,9%, mõnikord 16,4%, harva 34,2% ning mitte kunagi 16,4% vastajate vanavanematest.

Hellitavate väljendite või sõnade kasutamine võrdluses vanemate või vanavanematega

Enamus, ehk 67,1% vastajatest, arvasid, et kasutavad rohkem hellitavaid väljendeid või sõnu kui nende vanemad või vanavanemad. 19,7% vastajatest ei osanud oma keelekasutust hinnata. 6,6% vastajatest leidsid, et kasutavad sama palju hellitlevaid keelendeid ning ülejäänud 6,6% arvas, et kasutab neid vähem kui nende vanemad või vanavanemad.

Kas on hellitavaid väljendeid ja sõnu, mis on pigem ebameeldivad ja mille kasutamist välditakse

50 vastajat (65,8%) arvas, et nende jaoks ei ole sõnu, mis hellitamise puhul tunduksid ebameeldivad või oleksid negatiivse alatooniga, 26 vastaja (34,2%) hinnangul on teatud väljendid ebameeldiva alatooniga. Toodi välja, et näiteks sõnad *beib*, *jänkuke*, *tibuke* on alavääristavad, samuti erinevad sõnad, mis iseloomustavad välimust või vihjavad arukusele. Ebameeldivust tekitavad võõraste inimeste poolt *armsaks*, *kullakeseks* kutsumine. Toodi välja olukorrad, kus näiteks vanemad meeskolleegid kutsuvad nooremaid naiskolleege ironiseerides *kullake*, *armsake*, *tibuke*. Paljuski oleneb väljundi negatiivsus kontekstist ning sellest, kes väljendit kasutab.

Hellitavate sõnade/väljendite kasutamine elutute asjadega (näiteks nutiseadmete, tarbeesemete, kodumasinatega vms) seoses

62 vastajat (81,6%) ütles, et nad ei kasuta elutute asjade puhul hellitavaid sõnu ning vaid 24 (18,4%) vastanutest teevad seda. Vastustest tuleb välja, et enim kasutatakse hellitavaid sõnu tehnika kohta, milleks on nutitelefoniid, robottolmuimejad ning autod. Antud esemetele pannakse mõni nimi ja kutsutakse neid nimepidi või siis kutsutakse *kallikeseks* või *tupsukeseks* lootuses, et nad paremini või kiiremini töötaksi

Milline muutus hellitusega kaasneb – hääletooni, miimika, hääletugevuse muutus

Kõige sagedamini muutub vastajate arvates hellituse kasutamisel hääletoon (48 vastajat, „muutub tihti“), järgnes hääle tugevus (28 vastajat, „muutub tihti“) ning seejärel miimika (26 vastajat, „muutub tihti“).

Suurima muutusena kirjeldati emotsionaalseid muutusi ehk muutusi tundes, meeleolus, olemises. Näidetena: *Ehk mõjutab meeleolu?! Härdamaks. Pehmemaks.; sisemine olek on kindlasti teine, mingi hellus enda sees, mis on tajutav, millest tulenevalt need sõnad suule kerkivad; Lastega hellitavate sõnade kasutamine muudab minu kogemusel suhet lapsega usalduslikumaks (muidugi kui kasutada neid siiralt); Alati paraneb ka enda enesetunne! Nüüd vanemana püüan teadlikult neid rohkem kasutada.* Näidete põhjal võib väita, et inimesed kasutavad hellitust nii hellitatavas inimeses positiivsete emotsioonide tekitamiseks kui ka iseenda emotsioonide väljendamiseks ja positiivse emotsiooni suurendamiseks – hellitades mõjutavad inimesed emotsionaalset ruumi enda ümber.

Füüsiliste muudatustena kirjeldati hääletooni ja silmsidet: *no „musu“ tuleb ikkagi kuidagi teise tooniga; vaatan inimesele silma, keda hellitavalt kutsun; Näoilme ja keha väljendus on pehmem, naeratusega.* Füüsiliste muutuste kirjeldusi ei pakkunud vastajate seast just paljud, kuid vastused võimaldavad siiski oletada muutuste olemasolu. Suuremaarvulise valimi korral saaks hellitussõnade kasutamise füüsilist mõju kasutajale kindlasti põhjalikumalt uurida. Meie küsimustiku vastuste põhjal saab väita, et sõnalise hellitusega kaasnevad nii emotsionaalsed kui ka füüsilised muutused, mida kirjeldatakse eranditult positiivsetena.

Erinevused vanuseti

Kokku eristati küsitluse raames üheksa vanuserühma: kuni 23; 23–30; 30–40; 40–50; 50–60; 60–70; 70–80 ja 80+. Kahjuks on eri vanuserühmade osakaal osutunud ebaproportsionaalseks, seega on lõpuks adekvaatse võrdlemise huvides jäetud ainult kolm rühma: kuni 30-aastased (22 vastajat), 30–40-aastased (32 vastajat) ning 40-aastased ja vanemad ehk 40+ (22 vastajat).

Üle poole kõigist vastajatest arvab, et kasutab hellitavaid sõnu rohkem kui nende vanemad ja vanavanemad (vt „Hellitavate väljendite või sõnade kasutamine võrdluses vanemate või vanavanematega“). Sellegipoolest hindavad eri vanuses inimesed isiklikku hellitavate sõnade kasutust üsna sarnaselt.

Osa erinevuste taga võivad seista välised tegurid. Näiteks ei saa välistada, et kuni 30-aastaste vanusegrupis hellitatakse lapsi veidi harvem lihtsalt seetõttu, et ses vanuses puutuvad inimesed lastega üldjuhul ka harvem kokku (küsimus ei pidanud silmas üksnes vastaja enda lapsi). Siiski on kolme vanusegrupi vahel olemas ka huvitavamaid lahknevusi:

- 31,3% vastajatest vanuses 30–40 eluaastat hellitab partnerit enda hinnangul ainult mõnikord; samas, nii rühmas kuni 30-aastased kui 40-aastased ja vanemad valisid selle variandi alla 15%.
- Kuni 30-aastaste rühmas hellitatakse sõpru selgelt rohkem kui kahes vanemas grupis.
- Koduloomi puudutavas küsimuses oli kõige sagedasem vastus kõigis kolmes vanuserühmas variant „igapäevaselt“, kuid väga erineva osakaaluga: 63,6% 40-aastaste ja vanemate rühmas, 45,5% kuni 30-aastaste rühmas ning ainult 28,1% 30–40-aastaste rühmas.
- Kriitiline suhtumine hellitlevasse keelde tundub vanusega kasvavat: kuni 30-aastased oskasid välja tuua 27,3% negatiivse varjundiga hellitussõnu ; 30–40-aastased 31,2% ning 40-aastased ja vanemad 45,5%.

Kui tihti kasutatakse hellitavaid väljendeid ja sõnu suheldes lastega

	igapäevaselt	tihti	mõnikord	harva	mitte kunagi	ei oska vastata
kuni 30	5 (22,7%)	7 (31,8%)	2 (9,1%)	4 (18,2%)	1 (4,5%)	3 (13,7%)

30–40	21 (65,7%)	1 (3,1%)	5 (15,6%)	0 (0%)	2 (6,2%)	3 (9,4%)
40+	13 (59,1%)	4 (18,2%)	3 (13,7%)	2 (9%)	0 (0%)	0 (0%)

Kui tihti kasutatakse hellitavaid väljendeid ja sõnu suheldes partneriga

	igapäevaselt	tihti	mõnikord	harva	mitte kunagi	ei oska vastata
kuni 30	6 (27,3%)	7 (31,8%)	3 (13,7%)	3 (13,7%)	0 (0%)	3 (13,7%)
30–40	6 (18,8%)	12 (37,5%)	10 (31,3%)	2 (6,2%)	1 (3,1%)	1 (3,1%)
40+	11 (50%)	3 (13,7%)	3 (13,7%)	3 (13,7%)	0 (0%)	2 (8,9%)

Kui tihti kasutatakse hellitavaid väljendeid ja sõnu suheldes vanematega

	igapäevaselt	tihti	mõnikord	harva	mitte kunagi	ei oska vastata
kuni 30	1 (4,6%)	6 (27,3%)	2 (9%)	10 (45,5%)	2 (9%)	1 (4,6%)
30–40	0 (0%)	3 (9,4%)	7 (21,9%)	12 (37,5%)	9 (28,1%)	1 (3,1%)
40+	2 (9%)	2 (9%)	4 (18,2%)	8 (36,4%)	3 (13,7%)	3 (13,7%)

Kui tihti kasutatakse hellitavaid väljendeid ja sõnu suheldes sõpradega

	igapäevaselt	tihti	mõnikord	harva	mitte kunagi	ei oska vastata
kuni 30	3 (13,6%)	7 (31,8%)	8 (36,4%)	4 (18,2%)	0 (0%)	0 (0%)

30–40	1 (3,1%)	5 (15,6%)	11 (34,4%)	8 (25%)	7 (21,9%)	0 (0%)
40+	2 (9%)	4 (18,2%)	7 (31,8%)	7 (31,8%)	1 (4,6%)	1 (4,6%)

Kui tihti kasutatakse hellitavaid väljendeid ja sõnu suheldes koduloomadega

	igapäevaselt	tihti	mõnikord	harva	mitte kunagi	ei oska vastata
kuni 30	10 (45,5%)	5 (22,7%)	2 (9,1%)	2 (9,1%)	1 (4,5%)	2 (9,1%)
30–40	9 (28,1%)	6 (18,8%)	6 (18,8%)	2 (6,3%)	5 (15,6%)	4 (12,4%)
40+	14 (63,6%)	3 (13,6%)	0 (0%)	1 (4,5%)	0 (0%)	4 (18,3%)

Hellitavate sõnade ja väljendite kasutamine elutute asjade (näiteks nutiseadmete, tarbeesemete, kodumasinate vms) kohta

	jah	ei
kuni 30	3 (13,7%)	19 (86,3%)
30–40	6 (18,8%)	26 (81,2%)
40+	5 (22,7%)	17 (77,3%)

Kas vastaja jaoks on hellitavaid väljendeid ja sõnu, mis on pigem ebameeldivad ja mille kasutamist välditakse

	jah	ei
kuni 30	6 (27,3%)	16 (72,7%)
30–40	10 (31,2%)	22 (68,8%)
40+	10 (45,5%)	12 (54,5%)

Võinuks eeldada, et vanusegruppide vahelised erinevused ilmnevad ka sõnavalikus. Siiski ühtegi selget tendentsi, mis selle eelduse kinnitaks, vastustest ei nähtu, ei semantikat ega ka mitte keelendite morfoloogilisi tunnuseid silmas pidades. Parimal juhul on võimalik rääkida mõnest üksikjuhtumist, nagu näiteks kaasaegne slängisõna *beib* (inglisekeelsest *babe*), mis esines ainult noorima vanuserühma vastustes. Samas on teisi anglitsisme (*dear, love*) pakutud isegi vanimas rühmas.

2.3. Võõrkeelsed küsitlused

Võõrkeelseid küsitlusi korraldati lisaks hellitussõnade ja väljendite küsitlusele eesmärgiga saada võrdlusmaterjali. Toimus kaks väikese valimiga (kokku 13 vastajat) võõrkeelset küsitlust: hispaaniakeelne ja saksakeelne. Vastajaid paluti üksnes välja tuua nende keeles eri kontekstides kasutatavaid hellitavaid keelendeid, kvantitatiivseid (hellitamise sagedust puudutavaid) küsimusi ei esitatud.

2.3.1. Hispaaniakeelne küsitlus

Küsitluses uuriti hispaanlaste hellitlevate väljendite kasutamist. Selleks loodi seitse küsimust (vt lisa 4) ning vastajaid oli kokku viis. Kõik vastajad olid naissoost hispaania keelt emakeelena kõnelevad isikud vanusevahemikus 20–30.

Kontekstuaalsed erinevused ja semantiline aspekt

Laste hellitamist puudutavas küsimuses pakuti sõna *kallis* (*cariño*) kahel korral viiest (40%). Selgus, et lastega rääkides kasutatakse enim pisendavaid sõnu. Neli vastajat viiest (80%) tõi välja, et kutsub lapsi hellitlevalt *pisikeseks* (*pequeño*), ning üks vastaja tõi välja, et kutsub lapsi *lapsekesteks* (*enano*).

Romantilises suhtluses partneriga kasutab neli vastajat viiest sõnu, mis on seotud armastusega (*mi amor, amor*). Enim oli vastajate poolt välja toodud sõna *kullakene, kallis* ning *kallikene* (*cariño, querido, amorcito, bebé*). Neid esines igas vastuses. Seega seostatakse romantilist partnerit millegi väärtuslikuma ja kallimaga. Ühtlasi selgus, et 80% vastanutest kasutab partneriga suheldes väljendit *mu elu* (*mi vida*). See viitab, et romantilisest partnerist mõeldakse kui kellestki, kes on inimeste elus väga olulisel kohal.

Ena kõnetatakse sõnaga *emme (mami)* ning isasid kutsutakse hellitlevalt *issiks*. Vanavanemate puhul kasutab 40% vastajatest väljendit *abu*, mis on lühend *abuelito(a)st*. 40% vastajate regulaarsesse sõnavarasse kuulub sõna *yayo(a)*, mis tähendab kõnekeeles *vanaisa* või *vanaema*.

Selgus, et koduloomadega suheldes kutsutakse neid hellitlevalt *paksukesteks* (40%) (*gordi, gordito*). 60% hispaanlastest vastas, et kutsub enda kodulooma oma pisikeseks või väiksekeseks (*mi chiquitillo, bolita, pequeñín, mi pequeñajo*).

Üldiselt on kõige rohkem pakutud omadusepõhiseid hellitusi. Ainult üks hellitus oli temaatiliselt seotud loodusega – *putukas (bichito)*; ainult üks oli seotud esemega – *pallike (bolita)*.

Morfoloogiline aspekt

Hellitavate keelendite moodustamiseks kasutatakse tervet rida liiteid, nagu näiteks *-it-* (*ángel* → *angelito*), *-cit-* (*amor* → *amorcito*), *-ill-*; omadussõnade substantiveerimisel: *-aj-* (*pequeño* → *pequeñajo*), *-ín* (*pequeño* → *pequeñín*), *-i* (*gordo* → *gordi*). Pakutud on ka ühte topeltdeminutiivi, nimelt *chiquitillo* (*chico* → *chiquito* → *chiquitillo*).

Samuti esineb sõna lühendamist, nagu juba arutatud *abu* puhul, ning tuletamata keelendeid.

2.3.2. Saksakeelne küsitlus

Saksakeelsest küsitlusest võttis osa kaheksa saksa keelt emakeelena kõnelevat naissoost vastajat, neist kolm vanuses kuni 23, kaks vanuses 24–30 ning kolm vanuses 31–40. Sisu poolest ei erinenud küsimused hispaaniakeelse küsimustiku omadest (vt lisa 4).

Semantiline aspekt

Saadud vastuseid on võimalik liigitada enam-vähem samade semantiliste kategooriate alusel nagu eestikeelses küsitluses.

Kõige laiemalt on esindatud omadusepõhised keelendid, näiteks omadussõnadest *magus (süß)*, *väike (klein)*, *ilus (schnuckelig)* jt.

Loodustemaatikaga keelendeid kasutatakse enamasti lastega, aga ka partneri ja koduloomadega seoses. Kõige levinumad loodusmetafoorid on *hiir* (sõna *Maus* eri mugandid, näiteks *Mäuschen*), *jänes* (sõna *Hase* eri mugandid, näiteks *Hasi*) ja *karu* (*Bär* või *Bärchen*, võrreldav eesti *mõmmiga*), kuid pakutud on ka variante *kanapojad* (*Küken*, võrreldav eesti *linnupojaga*), *varblane* (*Spatzi*) ja *põrnikas* (*Käfer*).

Esemetega seotud keelendite nimekiri piirdub põhimõtteliselt sõna *nukk* (*Puppe*) variatsioonidega. Vaidlusaluseks juhtumiks võib kategoriseerimise mõttes pidada sõna *Schatz*, mis tähendab algselt *aare*, kuid viitab pigem omadusele (väärtuslikkusele) kui aardele kui esemele.

Hellitavad sõnad ja väljendid oli küsimustes tõlgitud väljendiga *zärtliche Wörter und Ausdrücke*. On võimalik, et tõlkega kaasnes teatud tähendusvarjundite nihe, kuna saksa sõna *zärtlich* vastab pigem eesti omadussõnale *hell* (staatiline) kui kesksõnale *hellitav* (viitab tegevusele). Eeldatavasti just selle ebatäpsuse tõttu tõi nii mõnigi vastaja näidetena kohati ka tegusõnu, näiteks *suudlema* (*küssen*) või *masseerima* (*massieren*), või lausa terviklikke lauseid, nagu *ma armastan sind* (*ich liebe dich; habe dich lieb*) või *hea, et sa oled olemas* (*schön, dass es dich gibt*). Igatahes eestlastest ega ka hispaanlastest vastajate puhul sellist eripära ei täheldatud.

Morfoloogiline aspekt

Osa pakutud hellitustest on tuletamata. Tuletatud keelendid on moodustatud enamasti sufiksaalselt. Kõige rohkem kohtab liiteid *-i* (*Maus* → *Mausi*) ja *-chen* (*Maus* → *Mäuschen*; kaasneb vokaalivaheldus tüves), harvem esinevad *-lein*, *-(e)l*, *-erl* ja *-ert*. Kaks vastust sisaldasid topeltdeminutiivi, nimelt *Puppilein* (*Puppe* → *Puppi* → *Puppilein*) ja *Schatzelchen* (*Schatz* → *Schatz(e)l* → *Schatzelchen*).

Piiratud kogustes leidub ka kompositsiooni, näiteks *Hasimaus* (*jänesDIM-hiir*) või *Schnuckiputz* (*ilusDIM-ehe*). On olemas üks duplikatsiooni näide – *Mausmaus* (*hiir-hiir*).

Kõige sagedamini korduvad sõnatüved

Liebe, lieben (armastus, armastama)	x	Maus (hiir)	x	süß (magus)	x	Schatz (aare)	x
habe dich lieb	2	Mausi	4	Süß	3	Schatz	3
Liebenswert	1	Mäuschen	1	Süße	1	Schätzchen	1
Liebe	1	Mauserl	1	die Süßen	1	Schatzi	1
Lieb	1	Mausmaus	1	Süße/r	1	Schatzelchen	1
lieben	1	Hasimaus	1				
ich liebe dich	1						
Lieblingsoma	1						

2.4. Hellitlevad keelendid eesti ilukirjanduses

Uurimuse eesmärk oli kirjeldada, millised on eesti keele hellitavate keelendite funktsioonid ilukirjandustekstides. Hellitavate keelendite all pidasime siinses töös silmas kõiki hellitava tähendusega keelelisi vahendeid ehk nii deminutiive kui tuletamata hellitavaid sõnu ja fraase. Tuletamata hellitused on hellitusnimed ja -nimetused (*tibu*, *kallim*), hellitava funktsiooniga omadussõnad (*kallis*, *armas*), hellitavad hüüatused (*oh sa ...!*) – ühesõnaga kõik sellised keelenähtused, mida konteksti järgi hellitusteks pidada võib. Töö põhineb kolmest eesti ilukirjandusteosest välja nopitud hellitavate keelendite analüüsil. Teoste ilmumisaja vahe on 54 aastat – varaseim analüüsitav kirjandusteos on Mati Undi 1963. aastal ilmunud romaan „Hüvasti, kollane kass“ ning uuemad tekstid pärinevad aastast 2017: Mudlumi ehk Made Luiga kriitikakogumik „Ümberjutustaja“ ja Ville Oengo näidend „Vabadusesaar: tarkuseloetus“.

2017. aasta teostest „Ümberjutustaja“ ja „Vabaduse saar“ leidsime kokku 59 keelelist hellitust. Neljandik neist väljendas iroonilist suhtumist, 22% väiksust, 12% lihtsalt hellitust, 10% üleolevat suhtumist, 4% meelitust või mõjutamist, 3% viisakust ning ülejäänud pisikese osa funktsioonid jagunesid võrdselt noomituse pehmemdamise, mure ja hoolitsuse väljendamise ning halvakspanu vahel. Ligi 90% kõigist hellitavatest keelenditest tähistasid elusolendeid; kõik elutuid esemeid tähistavad hellitused kuulusid füüsilist väiksust väljendavate keelendite rühma. Teematika poolest domineerisid *armas*-ainelised väljendid, mis moodustasid ligi 10% kõikidest hellitustest, ning enamasti kasutati neid viisakal/sõbralikul pöördumisel. Tihti esinesid ka sõnade *kallis* ja *kulla* erinevad vormid. Sageduselt järgmised oli *linnu*- ja *tibu*-teemalised hellitused, *linnukeste* tähendus oli enamasti väiksus ning *tibudega* väljendati iroonilist või üleolevat suhtumist. Vormilisest küljest olid selges ülekaalus *ke(ne)*-deminutiivid, mis moodustasid üle poole kogu analüüsitud hellitustest ning mida leidis kõigis tähendusrühmades peale viisaka pöördumise oma. *u*-lõpulisi deminutiive ja kombinatsioone *u*- ja *ke(ne)*-lõpulistest deminutiividest oli vähem, vaid 4% kõikidest analüüsitud keelenditest.

Mati Undi romaanist „Hüvasti, kollane kass“ leidsime 40 keelelist hellitust. Ligi 25% analüüsitud sõnadest/väljenditest olid hellitava funktsiooniga, kuid 70% neist kandsid samas veel mingit muud tähendust (*sõbrake*). Üleoleku näitamist ja alandamist väljendavaid hellitusi (*papakene*, *Aarnekenene*) leidsime umbes 23% analüüsitud keelenditest ja neist omakorda 22% kuulusid

samaaegselt veel mõnda teise funktsioonide rühma. Nii poolehoidu või toetust, väiksuse rõhutamist kui ka mõjutamist või meelitamist andsid edasi 18% keelenditest. Sealjuures kõigil poolehoidu või toetust edasi andvatel hellitlustel oli lisaks veel mõni muu funktsioon. Mõjutamise või meelitamise ülesandega keelenditest 71% olid kasutusel vaid mõjutamise ja meelitamise eesmärgil. Väiksust rõhutavad hellitlused ei kuulunud samaaegselt ühtegi teise rühma. Muretsemist, hoolitsust või haletsuse väljendamist leidsime 15% uuritud lausetest, neist pooltel keelenditel oli lisafunktsioon. Ironilist suhtumist andsid edasi 10% uuritud keelenditest ja 75% neist olid puhtalt ironiseeriva eesmärgiga. Sõbralikkust või viisakust väljendati 8% analüüsitud lausetes, neist 33% olid ainult sõbralikkust või viisakust väljendavad keelendid. Ligi 80% hellitustest viitasid elusolenditele. Elututele olenditele vihjati peamiselt väiksuse rõhutamiseega. Kõigist analüüsitud keelenditest 75% olid *ke-* või *kene-lõpuga*. Kõige rohkem esines omadussõna *kallis*, nimisõnadest domineerisid *ke-* või *kene-lõpulised* eesnimed.

Mati Undi romaanis „Hüvasti, kollane kass“ (1963) ning Mudlumi „Ümberjutustajas“ (2017) ja Ville Oengo „Vabaduse saares“ (2017) on hellitavate keelendite funktsioonid seega väga mitmekesised: hellitusi kasutatakse õrnus- ja sõprusavaldustest kuni solvamiseni välja. Kui Undi teksti keeleliste hellituste seas on suurim osakaal – ligi 25% – siiski hellitamisel traditsioonilises mõttes ehk olukordades, kus tahetakse (enamasti lähedase inimese vastu) hell olla, siis Mudlumi „Ümberjutustajas“ ja Ville Oengo „Vabaduse saares“ domineerib hoopis hellitavate keelendite kasutamine ironiseerimise eesmärgil, mida on samuti neljandik kogu materjalist. 2017. aasta teostes pilgatakse armutult, kasutades väljendeid *kallis*, *armas*, *kullake*, *tibu* jms ehk sõnu, mida harilikult ollakse harjunud pigem õrnade tunnetega seostama. Teeme analüüsis vahet ironial ja üleoleval suhtumisel, kuigi ironia iseenesest eeldab ka vähemalt väikest üleolekutunnet ja vastupidi – üleolev suhtumine väljendub sageli ironiana. Meie analüüsis eristab üleolevat suhtumist ironiast kõneleja selge taotlus just oma (tajatud) kõrgemat positsiooni rõhutada. Kaasinimes(t)e alavääristamiseks kasutatavaid hellitavaid keelendeid on nii Undi tekstis kui kahes hilisemas tekstis võrdlemisi palju. Üleolekut antakse edasi sellises funktsioonis kinnistunud väljendite *lollike*, *ullike* ja *vennike* abil, aga esindatud on ka näiteks *tibu*, *kallike* ja isikunimedest moodustatud *ke(ne)-tuletised*. Umbes viiendik iga analüüsitud teksti hellitavatest keelenditest väljendab füüsilist väiksust ning enamasti on need elututele objektidele viitamiseks kasutatud sõnad – elusolendeid tähistavatel väljenditel on alati juures subjektiivne hinnang, miski, mis väljendab kõneleja hoiakut viidatava suhtes.

Hellitavate keelendite funktsioonide jagunemine ilukirjandustekstides

hellitava keelendi kasutuseesmärk	osakaal
füüsilise väiksuse väljendamine	18,4%
ironia	16,7%
hellitus	14,9%
üleolev suhtumine	13,1%
mõjutamine/meelitamine	11,4%
viisakas pöördumine	7,9%
mure, hoolitsus	7,9%
poolehoiu avaldamine	6,1%
noomituse pehmendus	1,8%
halvakspanu	1,8%

2.5 Analüüsi kokkuvõte

Hellitusnimede kasutamise juures joonistub ilmselge tendentsina välja, et inimesed kutsuvad lapsi hellitusnimedega märksa sagedamini, kui neid ennast lapsepõlves kutsuti. Sõpradega suheldes või neile viidates kasutab hellitusnimesid umbes pool kogu vastajaskonnast, välja arvatud üle 78-aastased, kellest vaid vähem kui kolmandik kutsus sõpru hellitusnimedega. Elukaaslast kutsuvad hellitusnime pidi kõige enam 18 kuni 37-aastased (peaaegu 90%), ülejäänud vanusegruppides jääb hellitusnimede kasutamise osakaal 72% ja 84% vahele, üle 78-aastaste seast hellitavad elukaaslast vaevalt pooled. Hellitusnimede temaatika poolest paistsid silma poeetilised nimed nagu päikesekiir, tähesära, kullatera, rosinasilm, vormilisest küljest ke- ja kene-deminutiivid ning võõrapärased (põhiliselt vene, aga ka saksa) deminutiivtuletised nagu Arabeltšik ja Märtoffel.

Nagu hellitusnimede puhul, tuleb ka üldise keeleliste hellituste juures välja, et inimesed kasutavad üldiselt rohkem hellitusi kui nende lapsepõlvekodus kasutati. Vanusest sõltumata tarvitatakse kõige enam hellitavat kõnepruuki laste ja koduloomadega suheldes. Romantilise partneriga suheldes kasutavad kõige enam hellitavaid keelendeid üle 40-aastased (50%

igapäevaselt), kuni 30-aastased teevad seda pigem tihti või igapäevaselt (vastavalt 31,8% ja 27,3%) ning 30 kuni 40-aastased pigem tihti või mõnikord (vastavalt 37,5% ja 31,3%). Sõpradega kasutatakse hellitusi harvem (ülekaalus on vastus *mõnikord*), aga tasub ära märkida, et kuni 30-aastaste vanuserühmas, erinevalt kõigist vanematest vanuserühmadest, ei leidunud ühtki vastajat, kes sõpradega üldse hellitavaid väljendeid ei kasutaks. Kõigis vanuserühmades kasutatakse hellitavat kõnepruuki kõige harvem vanematega suheldes, kuigi kuni 30-aastaste seas on tunduvalt väiksem nende osakaal, kes seda üldse ei tee. Elutuid asju, vanusest sõltumata, pigem hellitavalt ei kutsuta. Kõige levinumad hellitussõnad kõigis kasutusrühmades on *kallis*, *armas*, *kulla*, *tibu* ja nende tuletised ning vanuseti sõnavalikus selgeid erisusi välja ei joonistunud. Hellitava kõnepruugi kasutamisel tunnevad inimesed positiivseid muutusi meeleolus. Kõige sagedamini tajutakse, et hellitlemisel muutub hääletoon, pisut harvem täheldatakse muutusi hääletugevuses ja miimikas. Pooled küsimustikule vastajad kasutavad hellitavaid keelendeid ka muul otstarbel kui vaid hellitamiseks, enim toodi välja ironiseeriv ja noomiv funktsioon (näiteks noomimisel *no*, *kallikene*, ironiseerimisel *kullakene*).

Võõrkeelsetes küsitlustes joonistuvad üldiselt välja samasugused semantilised kategooriad nagu eestikeelsetes küsitlustes, kuigi erinevusena võib välja tuua, et hispaaniakeelsetes vastustes esineb vaid üks loodustemaatiline hellitus ja saksa emakeelega vastajad pakkusid hulgaliselt tegusõnu ning terviklikke lauseid (teiste emakeeltega vastajad neid ei maininud). Hispaanlased ei toonud välja ühtegi liitsõna (hispaania keeles ei ole liitsõna tavapärase sõnamoodustusviisi), see-eest sakslased nimetasid neid mitmel korral. Kui eesti keeles kasutatakse põhiliselt *-ke*, *-kene* ja *-u* liiteid, siis nii hispaania kui ka saksa keeles on deminutiivliidete valik tunduvalt laiem (eriti rikkalik hispaania keeles).

Kõigis analüüsitud ilukirjandustekstides domineerivad sõnade *armas* ja *kallis* erinevad vormid ning neid leidub nii hellitamiseks, ironiseerimiseks, üleoleva suhtumise väljendamiseks, meelitamiseks, mure ja hoole väljendamiseks kui ka viisakaks pöördumiseks kasutatavate väljendite seas. Kahe erineva perioodi tekstide üks selgemaid erinevusi oli, et kui 2017. aastal ilmunud teostes kasutati palju *linnu-* ja *tibu-* teemalisi hellitusi, siis 1963. aasta tekstis ei esinenud neid üldse. Vormilise poole pealt olid kõigis tekstides (2017. aasta omades selgelt üle poole, 1963. aasta tekstis 75%) ülekaalus *ke(ne)*-deminutiivid, mida esines ühesuguse sagedusega kõigis tähendusrühmades.

Kui vaadelda võrdluses kõikide küsimustike (nii eestikeelsete kui ka võõrkeelsete) vastuseid ja ilukirjanduse analüüsi, siis ühise muustrina joonistub välja sõnade *kallis*, *kallike* ülekaal ja nii ilukirjanduse analüüsist kui ka küsimustiku vastustest selgus, et samad hellitavad keelendid on kasutusel nii puhtalt hellitavas kui ka ironilises võtmes, ning see, mis loeb, on kontekst.

3. ROLLIJAOTUSED

Rühm **Nomina** – tegeles hellitusnimede küsitlusega:

- **Kristel Kallaste** (eripedagoogika, bakalaureuseõpe): kaasamõtleva, küsimuste koostamine, jagamine ja levitamine, vahenädala aruande koostamine, vahenädala PowerPointi esitluse koostamine ja ettekandmine.
- **Jane Kalme** (kirjalik tõlge, magistriõpe): töögrupi tehniliste lahenduste (küsimustiku vorm, andmete ülevaatus, sõnapilvede loomine) ning andmete kogumise ja analüüsiga seotud ülesannete sooritamise.
- **Markus Miller** (psühholoogia, bakalaureuseõpe): kaasamõtleva, küsimuste koostamine, küsimustiku jagamine ning levitamine, meessoost ning vanemaealiste vastajate kontaktide otsimine, andmete analüüs.
- **Ruth Riiv** (kasvatusteadused, magistriõpe): kaasamõtleva, küsimuste koostamine, jagamine ja levitamine.
- **Riin Roost** (klassiõpetaja): kaasamõtleva, küsimuste koostamine ja küsimustiku levitamine, vanemaealiste vastajate otsimine, analüüsiga seotud ülesannete sooritamise.
- **Kristi Sims** (Euroopa nüüdiskeeled ja kultuurid, bakalaureuseõpe): ettepanekud küsimustiku koostamiseks, vastajate leidmine ja sobivate küsimuste väljamõtlemine, igakülgne kaasamõtleva, argumenteeritud küsimuste esitaja, portfoolio kirjaliku materjali ja visuaali algidee looja ning struktureerija. Vanemaealiste vastajate kontaktide otsimine, hooldekodude külastamine. Koosolekute protokollide koostamine.
- **Kretel Tamm** (keeleteadus ja keeleteoimetamine, magistriõpe): töögrupi kohtumiste protokollimine ja vahetähtsuste tegemine, kaasamõtlemine, küsimustiku levitamine, hellitusnimede liikide analüüs ja küsitluse vastustest nähtunud nimede liikide kaupa grupeerimine, vahenädala esitluse keeleteoimetamine, portfoolio hellitusnimede liigituse osa kirjutamine ja portfoolio keeleteoimetamine.

Rühm **Lingua** – tegeles hellitussõnade ja väljendite küsitluse, võõrkeelsete küsitluste, ilukirjanduse uurimusega:

- **Martin Hänninen** (Euroopa nüüdiskeeled ja kultuurid, bakalaureuseõpe): abi eestikeelse küsimustiku koostamisel, eestikeelse küsimustiku analüüs, saksakeelse küsimustiku koostamine ja analüüs.
- **Liisbeth Kaarus** (Euroopa nüüdiskeeled ja kultuurid, bakalaureuseõpe): eestikeelse küsimustiku analüüs, hispaaniakeelse küsimustiku koostamine ja analüüs.
- **Meelika Kiil** (eesti filoloogia, bakalaureuseõpe): kaasamõtteleja, keeleline toimetamine, ilukirjanduse analüüs.
- **Loviisa Mänd** (keeleteadus ja keeleteoimetamine, magistriõpe): ilukirjanduse analüüs, artikli kirjutamine, küsimustiku toimetamine.
- **Triin Rahnu** (keeleteadus ja keeleteoimetamine, magistriõpe): ilukirjanduse analüüs ja selle põhjal artikli kirjutamine, abi küsimustiku koostamisel, levitamisel, küsimustiku sissejuhatava teksti kirjutamine ja keeleline toimetamine. Portfoolio kokkuvõtte kirjutamine, portfoolio toimetamine.
- **Kristel Trutsi** (kasvatusteadused, magistriõpe): eestikeelse küsimustiku koostamine ja levitamine; kogutud andmete esmane liigitamine ja analüüs; hellitussõnade tähenduslik ja vormiline liigitus.
- **Kristo Veetamm** (organisatsioonikäitumine, magistriõpe): eestikeelse küsimustiku koostamine, tulemuste analüüs, küsimustiku levitamine.

Kõik koos: esitluste koostamine ja läbiviimine, portfoolio koostamine.

4. PROJEKTI TEGEVUSKAVA

Grupp Nomina

ÜLESANNE / TEEMA	MÄRKUSED
Eesmärgi sõnastamine, uurimisküsimuste püstitamine, metoodika väljatöötamine	Veebruar 2022
Pilootuuringu korraldamine	Märts, aprill 2022
Elu vahesessioonil projekti vahekokkuvõtte esitlemine	28.03.2022
Küsitluse tulemuste analüüs	Mai 2022
Rühma kohtumised ja rühma vahepeale suhtlus	Nomina rühma videokohtumisi oli kokku 13, lühiajalisemad 0,5 arutelud toimusid alati ka üldkokkusaamiste järel, koosoleku kokkuvõtmiseks, lisaks toimus jooksev arutelu rühma Fb-sõnumivahetusgrupis.
Rühmaliikmete hinnang koostööle	Hea
Portfoolio koostamine	Mai 2022
Portfoolio esitamine juhendajatele	01.06.2022
Projekti esitlus	08.06. 2022

Grupp Lingua

ÜLESANNE / TEEMA	MÄRKUSED
Eesmärgi sõnastamine, uurimisküsimuste püstitamine, metoodika väljatöötamine	Veebruar 2022
Pilootuuringu korraldamine	Märts, aprill 2022
Elu vahesessioonil projekti vahekokkuvõtte esitlemine	28.03.2022
Küsitluse tulemuste analüüs	Mai 2022
Rühma kohtumised ja rühma vahepeale suhtlus	Lingua grupi videokohtumisi oli kokku 13, millele järgnes peale kohtumist juhendajatega alati ka grupisisene arutelu. Lisaks toimus pidev arutelu FB suhtlusvõrgustikus loodud grupis.
Rühmaliikmete hinnang koostööle	Hea
Portfoolio koostamine	Mai 2022
Portfoolio esitamine juhendajatele	01.06.2022
Projekti esitlus	08.06. 2022

5. MEEDIAKAJASTUS

Projekti tulemusi plaanitakse põhjalikumalt tutvustada ELU projekti kaitsmise raames auditooriumis, millest on võimalik huvilistel osa võtta. Lisaks erinevates sotsiaalmeedia gruppides, näiteks „Nimeklubi“ nimelises grupis. Lisaks salvestatakse küsitluste käigus saadud andmed Metashare.ut.ee ja Virtual Language Observatory andmebaasi, kust huvilistel on neid võimalik tutvumiseks ja edasisteks uurimusteks kasutada. Valminud on artikkel ilukirjanduse analüüsist (vt lisa 6), mida on võimalik levitada.

6. ÕPIKOGEMUSE REFLEKSIOONID

Martin Hänninen (Euroopa nüüdiskeeled ja kultuurid: saksa keel ja kultuur, bakalaureuseõpe). Olin projektis ainuke osaleja, kelle jaoks eesti keel ei ole emakeel. Kohati (vastuste analüüsimisel näiteks) oli minul seega natuke raskem kui teistel, samas võib plussiks pidada seda, et olen õppinud palju mulle seni tundmatuid, kuid eestlaste sageli kasutatud hellitussõnu. Minu erialaga projekti teema otseselt ei seostu, kuid püüdsin selle seose ikkagi üles leida, algatades väikeste võõrkeelsete küsitluste läbiviimise. Kõik veebruaris püstitatud eesmärgid ei saanud täidetud, ent üldiselt jään nii isikliku panuse kui ka meeskonnatööga pigem rahule. Loomulikult on iga suur rühmaülesanne kasulik kogemus ka omaette: saad alati teada midagi uut, mitte ainult teiste, vaid ka iseenda kohta.

Loviisa Mänd (keeleteadus ja keeleteoimetamine, magistriõpe). ELU projekti kogemus oli väärtuslik, eelkõige seetõttu, et meie projekt on seotud minu eriala ja huvidega (olin veidi kartnud, et pean 6 ainepunkti eest tegema midagi, mis mind ei huvita või mis mulle kasuks ei tule). Keelelise hellitamise uurimine sobis mulle väga hästi ja olen tõesti õnnelik, et mind projekti vastu võeti. Sain palju uut teada, väga kõvasti tööd teha (palju rohkem kui ühegi teise ainega sellel semestril). Samas oli töö väga huvitav ning pani tõesti pingutama. Hoolimata sellest, et see konkreetne projekt mulle meeldis, ma üldiselt ELU õppeainet õppekavasse ei sooviks. Mulle meeldiks palju enam, kui meile nende kuue ainepunkti eest midagi erialaselt kasulikku õpetataks – õppejõud mainivad tihti olulisi asju ja teemasid, mida oleks kindlasti vaja käsitleda, kuid mille jaoks õppekavas ruumi ei ole. Samas kulutame nii suure osa mahust lõimumise peale, mis tundub mulle vägagi teisejärguline asi olevat. Üldiselt olen aga saavutatud tulemustega rahul, kuna täitsime püstitatud eesmärgid, uurimus oli asjalik, kasulik ja boonuseks veel põnev ka.

Liisbeth Kaarus (Euroopa nüüdiskeeled ja kultuurid: hispaania keel ja kultuur, bakalaureuseõpe). See projekt oli minu jaoks väga põnev ning silmaringi avav. Sain uusi kogemusi nii küsimustiku koostamise, levitamise kui ka analüüsimise osas. Minu jaoks oli esmakordne analüüsida ja levitada võõrkeelset küsimustikku ning see osutus minu jaoks ka kõige väljakutsuvamaks osaks. Teinekord arvestan sellega, et võõrkeelsetele küsimustikele on keerulisem erineva taustaga vastajaid leida ning varun selle jaoks rohkem aega. Sain taaskord panna proovile oma tiimitöö oskused, mis vajavad siiski veel lihvimist. Mõistsin kui keeruline on nii suures grupis tööd teha, kuid leian, et meie

grupitöö sujus minu silmis väga hästi. Siiski sain enda püstitatud eesmärgid saavutatud ja olen üldiselt rühmatöö kogemusega väga rahul.

Kristel Kallaste (eripedagoogika, bakalaureuseõpe). Minu jaoks oli huvitav jälgida õppeprotsessi kulgu, kuidas ja millest juhendada. Täiendasin oma teadmisi, kuidas oleks õige koostada küsimustikku ja analüüsida andmeid. Rühmatöö toetas minu eneseregulatsioonivõimet ja ajaplaneerimist. Ma õppisin usaldama oma rühmakaaslast, kui nägin nende töökust, pühendumust ja pingutusi ühise eesmärgi nimel.

Jane Kalme (kirjalik tõlge, magistriõpe). Projektiga liitusin huvist eestlase kui sellise vastu, samuti nägin tulemuste võimalikku kasu oma erialal kasutamiseks tulevikus – kuidas võõrkeelsetele hellitusnimedele konteksti ning Eesti kultuuriruumi vastet leida. Grupiliikmete erinev erialaline taust oli projekti õnnestumisele suurepäraseks abiks ning hindan iga liikme panust. Leian, et suutsime grupiga endale eesmärgi kiirelt ja selgelt sõnastada ning see andis võimaluse tööde jagamiseks ning ajakavas püsimiseks. Kuna oma erialalt olen andmete analüüsiga ning erinevate küsitluste läbiviimisega olnud seotud, siis oli hea selles osas panustada ning katsetada uusi võimalusi ning eriti huvitavad minu jaoks olid laekuvad andmed.

Meelika Kiil (eesti filoloogia, bakalaureuseõpe). Nii suuremahulises projektis pole ma varem osalenud ja see õpetas mulle nii mõndagi. Kokku olid saanud enamuses sama eriala inimesed ja seetõttu ei olnud ka suuri lahkkelisid. Grupitöö võtmes ei ole mul nii aktiivne suhtlus isegi oma eriala vestlusgrupis, see näitab osaliste suurt huvi ja pühendumust. Projektis osalemise tegi mõnevõrra keeruliseks täiskohaga töö ja päevaõppe žongleerimine. Ei osanud arvata, et tegemist on nii aeganõudva ettevõtmisega ja et töö tegemisele kulub kavandatust siiski palju rohkem aega. Õnneks saavutasime projektile püstitatud eesmärgi ning kogusime nii palju andmeid ja tegime nii palju tööd, et siit on kellegil teisel ainekst teemat edasi uurida.

Markus Miller (psühholoogia, bakalaureuseõpe). Selles projektis kaasa löömine oli minu jaoks uus ja huvitav. Grupitöö oli väga meeldiv, kaasatud olid väga toredad ning aktiivsed inimesed. Sain juurde uusi teadmisi ning kogemusi. Näiteks õppisin küsimuste koostamise, levitamise ja konkreetsete gruppide otsimise kohta, mida saan ka enda lõputöös rakendada. Keeruliseks osutus materjalide leidmine ning enda loomuse tõttu tunnen, et oleksin saanud rohkem sõna sekka öelda.

Proovile panev kuid põnev ning hariv oli teha andmeanalüüsi, sest sellises mahus ei ole varem sellega kokku puutunud.

Kristi Sims (Euroopa nüüdiskeeled ja kultuurid, bakalaureuseõpe). Tõenäoliselt ei oleks ma õpitaval erialal selle teemaga kokku puutunud, kuna aga olen eelnevalt töötanud perede, laste ja noortega 26 aastat, tundsin projektis ära mind huvitava teema. Projektis olin motiveeritud oma teadmisi ja oskusi kasutama, juurde sain uusi akadeemilisi teadmisi, uute kogemuste kaudu õppisin ise ja kasvasin jälle natuke inimesena. Üldiselt tean mis on minu tugevamad ja nõrgemad küljed ja kuidas ma mingites olukordades käitun. Olen seda ka korduvalt maininud, et grupitöö tegemine on minu jaoks suhteliselt raske tegevus, kuna ma olen individualist, siis iga grupitööga õpin ma ennast paremini juhtima, sest pigem sooviks ma ruttu kõik ära teha ega taha oodata viimase minutini teiste järel. Selles grupitöös minu jaoks negatiivsed kogemusi ei olnud ja igasugused isiklikud probleemid, oma töö juhtimises ja tegemistes on õppimiskohad üldiseks enesearenguks. Selles projektis osutus keeruliseks antud teema kohta usaldusväärsete allikate leidmine. Projekti lõppedes olen rahulolev, leian, et täitsime projektile seatud eesmärgid, materjal on mahukas ja asjalik ning teema eesti keele jaoks oluline. Meie grupi poolt saadud materjal on jätkusuutlik ja praktiliselt kasutatav järgmistes uurimustöodes.

Ruth Riiv (kasvatusteadused, magistriõpe). Nagu iga töö on erinev, siis ka kogemused igas uues meeskonnas on erinevad. Projektis osalemine oli väga meeldiv ja põnev kõigepealt tänu toredatele rühmaliikmetele ja juhendajatele. Minu peamine õpikogemus oli küsimuste koostamine, jagamine ja levitamine. Minu jaoks osutus projektis keeruliseks materjali leidmine ja andmete analüüs.

Kretel Tamm (keeleteadus ja keeleteoimetamine, magistriõpe). Valisin projekti, sest mind huvitab eesti keel ja kultuur. Teema osutus väga huvitavaks. Minu jaoks oli uus kogemus küsitlusega info kogumine ja selle analüüsimine. Õppisin sellest, et küsitlusega andmete kogumisel on tark teha pilootuuring, et saada aimu, mis laadi andmed kogunevad ja milliseks kujuneb nende analüüsimine. Meie küsitlusega kogunes kokkuvõttes rohkem andmeid, kui me olime suutelised ettenähtud aja jooksul läbi töötama. Keeruline oli minu jaoks ka distantilt toimuv meeskonnatöö, kuid see oli paratamatu, arvestades, et grupis osalesid üliõpilased erinevatelt õppetasetelt ja õppevormidest (sessioonõpe, statsionaarne õpe) ning ajagraafiku ühildamine oli seetõttu üpris keeruline. Olen harjunud oma ülesandeid kontrolli alla hoidma, kuid nii suure meeskonnaga, mille liikmed on

omavahel täiesti võõrad, ning uudse ülesandega, mille mahuga me minu meelest ei osanud ikkagi kõik arvestada, jäi üksnes loota, et kõik laabub. Kokkuvõttes oli kogemus tänu toredatele ja vastutustundlikele grupikaaslastele ning erudeeritud, abivalmitele ning tasakaalukatele juhendajatele väga meeldiv. Siiski eelistanuksin pühendada projektile kulunud aja oma eriala õppeainetele, mille jaoks tükib aega nappima.

Kristel Trutsi (kasvatusteadused, magistriõpe). Ühinesin projektiga huvist eesti keele ja eestlaste keelekasutuse vastu. Varasemalt ei ole ma keeleanalüüsiga kokku puutunud, ka küsitlusi ja andmeanalüüsi üldisemalt olen teinud vaid paaril korral. Küsimustiku koostamine ning andmeanalüüs oli mahukas ja väljakutseid pakkuv – töö lõppetapis sain positiivse kogemuse kasvanud vilumusest keeleanalüüsis. Meeskonnatöö sujus ootuspäraselt, sest ka erinevad suhtumised ning tähtaegadest kinnipidamine/aja planeerimine on suures grupis ootuspäraselt ebahütlane. Suhtlus meeskonnaliikmetega oli eranditult meeldiv ja toetav, kõigile anti võimalus omale sobival määral kohustusi võtta. Ülesanded ei jagunenud ühtlaselt, kuid ka see on suure grupi puhul ootuspärane. Grupina täitsime seatud eesmärgid ning meie poolt edasiantav andmekogumik on mahukas ja praktilist väärtust kandev.

Triin Rahnu (keeleteadus ja keeleteoimetamine, magistriõpe). Valisin selle projekti, kuna eesti keel ning selle kasutamise viisid pakuvad mulle huvi. Grupitöö oli minu jaoks pisut keeruline, kuna kui on palju inimesi, siis tuleb ikka ette, et keegi ei pea tähtaegadest kinni ja asjad jäävad venima ning enda aega on raske planeerida, aga samas oli see ka selles osas hea kogemus, et milline sedasorti grupitöö välja näeb. Väga põnev oli ilukirjanduse analüüsi tegemine, ma ei uskunud alguses, et sealt nii huvitavad mustrid välja joonistuvad - oli tõeliselt huvitav ja arendav uus kogemus.

Riin Roost (klassiõpetaja). Võtan projektist kaasa uue ja meelde jääva kogemuse. Meeldiva kogemuse sellest aitasid teha abivalmis rühmaliikmed ning toredad õppejõud. Sain koostada küsimusi küsimustiku tarbeks, küsimustikku levitada ning hiljem töötada andmete analüüsimisega, mis on väga hea kogemus tulevaseks magistritööks. Sain antud projektist palju teadmisi, mida tulevikus rakendada.

Kristo Veetamm (organisatsioonikäitumine, magistriõpe). Antud projekti valisin, kuna oli huvi suurendada teadmisi valdkonnas, millest väga ei räägita ehk hellitamisest. Tundub see tegevus paljudele elementaarne, kuid kas see ka nii on? Seega, suure huviga sukeldusin antud teemat koos

toredate rühmakaaslastega uurima. Kogu protsess alustamisest tulemuseni on andnud toredaid hetki, avastamist, analüüsi, vaidlusi, küsimusi, kõike seda mida üks uurimus ja grupitöö peaks andma. Olen saanud uusi teadmisi, kinnitanud seniseid ning omandanud uusi tutvusi.

ALLIKAD

- Arukask, Madis; Saar, Eva** 2020. Deminutiivid idapoolsete läänemeresoome rahvaste animistlikus keelekasutuses. – Emakeele Seltsi aastaraamat 66, 9 – 37.
- Ezebube Chinedu Chidiebere jt.** Journal of Language Teaching and Research, Vol.11, No. 5, pp. 749-755, September 2020 Sociolinguistic Study of Pet Names among Couples in Nsukka Metropolis, Nigeria. <http://dx.doi.org/10.17507/jltr.1105.09>
- Hussar, Annika; Faster, Mariko** 2015. Eestlaste hüüdnimedest. – Emakeele Seltsi aastaraamat 61, 110-134.
- Kasik, Reet** 2004. Eesti keele sõnatuletus. Tartu: Tartu: Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, Reet** 2015. Sõnamoodustus. Eesti keele varamu 1. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kehayov, Petar, Rogier Blokland** 2006. Mittesufksaalne deminutiivituletus eesti keeles. – Emakeele Seltsi aastaraamat 52, 87–124.
- Kupp-Sazonov, Sirje** 2019. Deminutiivsete noomenite funktsionaalsusest vene ja eesti keeles mõningate Tšehhovi jutustuste ning nende tõlgete näitel. – Lähivõrdlusi. Lähivertailuja 29. Peatoim. Annkatrin Kaivapalu. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 113–140
- Landau Elizabeth** February 12, 2015 Why Do We Use Pet Names in Relationships? <https://blogs.scientificamerican.com/mind-guest-blog/why-do-we-use-pet-names-in-relationships/>
- Martín Calvo, Rafael** 2020. Evaluative derivatives and evaluative forms: Two distinct groups of affixed lexical units in evaluative morphology. – Bridging Languages and Cultures II. Linguistics, Translation Studies and Intercultural Communication. Berlin: Frank & Timme, 83–112.
- Mudlum (Made Luiga)** 2017. Ümberjutustaja. Tartu: Elusamus.
- Mägiste, Julius** 1928. *oi-*, *ei-*deminutiivid läänemeresoome keeltes. Läänemeresoome nominaaltuletus I. Acta et Comentationes Universitatis Tartuensis B 12/2. Tartu.
- Mägiste, Julius** 1929. Eesti -ss-aineselisest deminutiivsufksist. – Eesti Keel 3–4, 69–75.

Oengo, Ville 2017. Vabaduse saar: tarkuseloetus. Valga.

Pajusalu, Renate 2002. Lingvistiline pragmaatika ehk mida kõike inimene oma keelega teha võib. Oma Keel II.

Sarv Mari Eesti Päevaleht February 12, 2004 Lammas, Mõhh või Frii Villi – kallimal on tuhat nime.

<https://epl.delfi.ee/artikkel/50976498/lammas-mohh-voi-frii-villi-8211-kallimal-on-tuhat-nime?>

Unt, Mati 1963. Huvasti, kollane kass. Tartu.

Vare, Silvi 1981. Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles. Tallinn: Valgus.

Vare, Silvi 1994. Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles. Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis 6. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

LISA 1

Küsimustik: Grupp NOMINA

<https://docs.google.com/forms/d/16MbIcJWcov8zfAfbDwyZDygJYhjVM9abeLiur7IzBLs/edit>

Kuidas me eesti keeles hellitame?

Küsimustik on koostatud Tallinna Ülikooli ELU projekti "Kuidas me eesti keeles hellitame?" rühmatöona ning selle eesmärgiks on koguda materjali selle kohta:

- 1) missuguseid nimesid kasutatakse siis, kui tahetakse olla hell ja rääkida lapsega;
- 2) missuguseid nimesid kasutatakse siis, kui tahetakse olla hell ja rääkida teise kalli inimesega;
- 3) kuidas inimesed oma sõpru või kaaslasi hellitlevalt kutsuvad.

Küsitluse tulemusena koostatakse ülevaade hellitusnimedest ning luuakse materjalist süsteemne andmepank, mida on võimalik kasutada uurimustöö kirjutamisel.

Küsimustiku on koostanud Tallinna Ülikooli üliõpilased: Kristel Kallaste, Jane Kalme, Markus Miller, Ruth Riiv, Riin Roost, Kristi Sims, Kretel Tamm.

Juhendajad: Reili Argus, Annika Hussar

Küsimustiku koostajate kontakt: hellitusnimed@gmail.com

Küsimustikule vastamine võtab aega umbes 10 minutit. Küsitlusele vastamine on anonüümne ning kogutud andmeid kasutatakse ainult eelkirjeldatud projekti raames

Kas teie puhul kasutati lapsena hellitusnimesid? Tooge näiteid. Kirjeldage ka, kes neid kasutasid.

Teie vastus.....

Kas teie puhul kasutatakse praegu hellitusnimesid? Tooge näiteid.

Teie vastus.....

Kas teie sõpruskonnas kasutatakse hellitusnimesid? Tooge näiteid.

Teie vastus.....

Kui sageli te sõpradega suheldes kasutate hellitusnimesid?

- Iga päev
- Sageli
- Harva
- Üldse mitte

Milliseid hellitusnimesid te kasutate suheldes elukaaslasega? Tooge näiteid.

Teie vastus.....

Kui sageli te elukaaslasega suheldes kasutate hellitusnimesid?

- Iga päev
- Sageli
- Harva
- Üldse mitte

Milliseid hellitusnimesid te kasutate suheldes lastega? Tooge näiteid.

Teie vastus.....

Kui sageli te lastega suheldes kasutate hellitusnimesid?

- Iga päev
- Sageli
- Harva
- Üldse mitte

Milliseid hellitusnimesid te veel kasutate ja kellega?

Teie vastus.....

Kas oled kokku puutunud hellitusnimede kasutamisega halvustavates olukordades? Millised olukorrad need on olnud?

Teie vastus.....

Kui te hellitusnimesid ei kasuta, siis mis põhjusel?

Teie vastus.....

Mis on teie kodukeel(ed)? *

Teie vastus.....

Mis on teie vanus? *

- 0 – 15
- 16 – 20
- 21 – 25
- 26 – 30
- 31 – 35
- 36 – 40
- 41 – 45
- 46 – 50
- 51 – 55
- 56 – 60
- 61 – 65
- 66 – 70
- 71 – 75
- 76 – 80

81 – 85

86 – 90

91 – ...

Mis on teie sugu?

Naine

Mees

Ei soovi vastata

Milline on teie haridustase?

Algharidus

Põhiharidus

Kesk- või kutseharidus

Kõrgharidus

LISA 2

Küsimustik: Grupp LINGUA

https://docs.google.com/forms/d/1__efQaBoBkvgGak-p97-7Ob48LwqXqOTrhMPV3mgXYI/edit

Terekest!

Oleme Tallinna Ülikooli tudengid ja uurime seoses ELU projektiga „Kuidas me eesti keeles hellitame?“, kui palju ja milliseid hellitavaid sõnu ja väljendeid eestlased kasutavad. Oleme väga tänulikud, kui leiate oma kallist ajast kümme minutikest, et meie küsimustele vastata.

Küsitlusele vastamine on anonüümne ning kogutud andmeid kasutatakse ainult antud projekti raames.

Küsimustiku koostajate kontakt: rahnut@tlu.ee.

1. Sinu vanus

- ...–23
- 24–30
- 30–40
- 40–50
- 50–60
- 60–70
- 70–80
- 80–100

2. Sinu sugu

- mees
- naine
- ei soovi avaldada

3. Mis on sinu emakeel (esimene keel)?

- eesti
- vene
- muu

4. Mis keelt sinu kodus räägitakse?

- eesti
- vene
- inglise
- muu

5. Milline on sinu kõrgeim omandatud haridustase?

- põhiharidus
- keskharidus
- keskeriharidus
- kõrgharidus
- ei soovi avaldada
- muu

6. Kui tihti kasutad sina ise hellitavaid väljendeid/sõnu suheldes?

Lastega

Partneri/elukaaslasega

Vanemate/vanavanematega

Sõpradega

Koduloomadega

mitte kunagi harva mõnikord tihti igapäevaselt ei oska vastata

7. Milliseid hellitavaid väljendeid/sõnu kasutad suheldes partneri/elukaaslasega?

Teie vastus.....

8. Milliseid hellitavaid väljendeid/sõnu kasutad suheldes vanemate või vanavanematega?

Teie vastus.....

9. Milliseid hellitavaid väljendeid/sõnu kasutate suheldes sõpradega?

Teie vastus.....

10. Milliseid hellitavaid väljendeid/sõnu kasutate suheldes koduloomadega?

Teie vastus.....

11. Kas kasutate hellitavaid sõnu/väljendeid elutute asjadega seoses (näiteks nutiseadmete, tarbeesemete, kodumasinatega vms)?

jah

ei

Kui vastasid eelmisele küsimusele jah, too näiteid, milliseid sõnu/väljendeid oled kasutanud ja milliste elutute objektidega seoses?

Teie vastus.....

12. Kuidas hindate, kas kasutate rohkem hellitavaid väljendeid/sõnu kui sinu vanemad või vanavanemad?

jah, rohkem

ei, vähem

sama palju

ei oska öelda

13. Kas kasutate hellitavaid väljendeid/sõnu ka muuks kui hellitamiseks (noomimiseks, ironiseerimiseks, oma tahte saamiseks jne)?

jah

ei

Kui vastasid eelmisele küsimusele jah, too näiteid, milliseid sõnu/väljendeid ja millistel puhkudel kasutate.

Teie vastus.....

14. Kas sinu jaoks on hellitavaid väljendeid/sõnu, mis on pigem ebameeldivad ja mille kasutamist väldid?

jah

ei

Kui vastasid eelmisele küsimusele jah, too näiteid, missugused sõnad sulle ebameeldivad tunduvad ja, kui oskad, kirjelda miks.

Teie vastus.....

15. Kas oled hellitavate väljendite/sõnade kasutamisel tajunud, et muutub sinu

Hääletoon?

Miimika?

Hääle tugevus?

mitte kunagi harva mõnikord tihti igapäevaselt ei oska vastata

16. Kui oled hellitavate väljendite/sõnade kasutamisel tajunud veel mingeid muutusi, siis kirjelda neid siin.

Teie vastus.....

LISA 3

Hellitavate sõnade ja väljendite liigitus.

Värvitähised: liide -ke, liide -kene, liide -u.

Loom/lind/ putukas	Toit	Asi	Isik/olend	Roll, sugulus, sugu	Omadus	Onomatopoe etiline	Liigitamat u
hiirepoiste pealik	kakuke	armastusekott	beib	bebsu	hellake	kõpats	ellipelli
hirveke	kartul	ilmaime	ingel	beebi	hää	lullu	grämps
hundike	käkid	ilmateade	Ingilinäoga kuradike	beebike	iludus	mopsa	lupu
jänkuke	laiskvorstike	jalakesed	inglike	beebikene	ilus	naksu	mummur
jännu	mammu(d)	kaisupall	kaisukollike	beebster	ilusakene	nana	napsarid
kassike	moosirull	kakajunnike	kuninganna	emake-hellake	imeline	nortsu	nutsikene
kassipoja	singikene	karvapall	lebokunn	emm	jonnuke	nunni-nanni	punna
kassu	sipsusupp	karvapallike	pipi	emme	kaunikene	nunnu-punnu	putlased
kiisu	suhkrutükk	karvapallikene	printsess	emps	kaunis	nuuksu-naana	pätsu
kiisu-miisu	supikene	kodukene	printsessikene	empsike	kaunitar	popsu	rumba
kiisuke	šokulaadike	kukunuku	pätu	empsu	kiusu	portsu	sipsukas
kiisumiisu		kõtu	sipsik	issi	kukupai	puuksu	tampsukene
kiisupall		lillekene	tibi	issike	lahedake		tipsu
kiisupoeg		lilletutt	timbu-limbu	mamma	lemmik		tipsukene
kissa		ninnu	tsikk	mammi	nadikael		tirtsu
koerakene		nurrumootor	tähepoiss	memmeke	paikene		tupsik
koerapojak ene		nuustik		papa	paksuke		tupski
konnaipoju		nööbike		pesamuna	pisike		tupsunupsu
kukeke		palliskivi		pestikas	pisikene		tuti
kustikas		pambuke		poisijuss	pontsu		ännu
kuts		pamp		poiss	pätakas		

kutsu		papu		pojake	raasuke		
kutsukene		papud		pojakene	Ropp-Nilbe-Ülbe		
kännuämblik		pilveke		pojuke	silmarõõm		
lepatriinu		päike		pruut	särasilmake		
linnupoeg		päikesevalgus		sõberike	taibuke		
linnupoja		päikseke		sõbrake	tobujussike		
miisu		päiksekiir		sõbrakene	tobuke		
mumm		pääsusilma		sõps	tobukene		
mõmmibeebi		siidipea		tüdruk	totu		
mõmmik		südameke		tüdrukutirts	totukene		
pisilinnuke		taldrikuke		tütreste	totulotu		
pussurotid		telku		udutitt	trulla		
pääsuke		teloake			tubli		
ritsikas		tupsuke			tublikene		
rotid		tupsupall			tupsununnu		
siilike		valge surm			vaeseke		
siilipoiss		vurr			vana		
sitikas					vanake		
suslikuke					väikesed		
tiiger machoke							
tiiger-viiger							
väike tiiger							
värvuke							

LISA 4

Võõrkeelsed küsimustikud

<https://docs.google.com/forms/d/124JnTkJgLIzUry1ZjUNm5M6C67MhzCluttIputeomBs/edit> –

hispaaniakeelne;

<https://docs.google.com/forms/d/1HmCTforz8TQLB6DdSphjFdVQ9mpSXBqTqVBeOfEITwQ/edit>

t – saksakeelne

EST (tõlge)

Sissejuhatus, mis selgitab lühidalt küsimustiku eesmärki ja struktuuri. Tekstis kasutatakse keele jaoks tüüpilisi deminutiive ja muid hellitavaid keelendeid, panemaks vastaja mõtlema õiges suunas.

1. Hispaania/saksa keel on minu emakeel.

jah

2. Sinu vanus.

...–23

24–30

31–40

41–50

51–60

61–70

71–80

81–100

3. Sugu.

naine

mees

ei soovi avaldada

4. Too näiteid, milliseid hellitavaid (helli) keelendeid kasutad seoses lastega.

5. Too näiteid, milliseid hellitavaid (helli) keelendeid kasutad seoses partneri või elukaaslasega.

6. Too näiteid, milliseid hellitavaid (helli) keelendeid kasutad seoses vanemate või vanavanematega.

7. Too näiteid, milliseid hellitavaid (helli) keelendeid kasutad seoses koduloomadega.

ESP

¡Hola!

Somos estudiantes de la Universidad de Tallin y estamos realizando un estudio en relación con nuestro proyecto de ELU. El objetivo del estudio es comprender con qué frecuencia, cuándo y con quién diferentes nacionalidades usan las frases/palabras de cariño. (Por ejemplo hermanito, perrito, amorcito, chiquita etc.)

Ya hemos recopilado mucha información sobre cómo se acaricia la gente en estonio, pero ahora nos gustaría entrevistar a algunos hablantes de lenguas extranjeras para obtener material comparativo. Este cuestionario está dirigido a hispanohablantes.

Te agradeceríamos que dedicarás cinco minutitos de tu precioso tiempo para responder a nuestras preguntillas. Las respuestas a la encuesta son anónimas y los datos recopilados solo se utilizarán en el marco de este proyecto.

1. El español es mi lengua materna.

Sí.

2. Tu edad.

...-23.

24-30.

31-40.

- 41–50.
- 51–60.
- 61–70.
- 71–80.
- 81–100.

3. Sexo.

- Mujer.
- Hombre.
- Oltre/Prefiero no decir.

4. Da ejemplos de expresiones/palabras cariñosas que utilizas en relación con los niños.

5. Da ejemplos de expresiones/palabras cariñosas que utilizas en relación con tu pareja/novio(a)/marido.

6. Da ejemplos de expresiones/palabras cariñosas que utilizas en relación con tus padres o tus abuelos.

7. Da ejemplos de expresiones/palabras cariñosas que utilizas en relación con los animales domésticos.

GER

Hallo, Schatz!

Hier sind Studenten der Uni Tallinn. Wir erforschen im Zusammenhang mit einem ELU-Projekt das Liebkosen in der Sprache.

Wir haben schon viele Informationen dazu gesammelt, welche Wörter und Ausdrücke im Estnischen verwendet werden, wenn man zärtlich sein möchte. Jetzt befragen wir zum Vergleich auch manche Fremdsprachler. Dieses Umfrägle ist für Deutschsprachige gemacht.

Wir wären dankbar, wenn du dir fünf Minütchen deiner wertvollen Zeit für die Beantwortung unserer Fragen nehmen würdest. Alle Antworten bleiben anonym.

1. Ist Deutsch deine Muttersprache?

Ja

2. Dein Alter?

...-23

24-30

31-40

41-50

51-60

61-70

71-80

81-100

3. Dein Geschlecht?

Frau

Mann

...

4. Gebe Beispiele, welche zärtlichen Wörter bzw. Ausdrücke du (auf Deutsch) im Zusammenhang mit Kindern verwendest.

5. Gebe Beispiele, welche zärtlichen Wörter bzw. Ausdrücke du im Zusammenhang mit deinem Partner bzw. deiner Partnerin verwendest.

6. Gebe Beispiele, welche zärtlichen Wörter bzw. Ausdrücke du im Zusammenhang mit deinen Eltern oder Großeltern verwendest.

7. Gebe Beispiele, welche zärtlichen Wörter du im Zusammenhang mit Haustieren verwendest.

LISA 5

Kui te hellitusnimesid ei kasuta, siis mis põhjusel.

Pole kombeks.

Mulle meeldib tegelikult hellitada paituste ja kallistuste ning otseütlemistega ja hellitusnimede liigne kasutamine tundub nämmutamisena ja devalveerib tundeid. Mulle ei meeldi kui teiste ees demonstreeritakse tundeid. Hellitustel võiks olla kulla kaal.

Mõni paneb pahaks.

Kui pole hellitada.

Kasutan pigem hüüdnimesid.

Polnud kombeks, olime kaine mõistusega.

Ei ole harjumust vist, see pigem nagu (oma) laste ja elukaaslase jaoks.

Kool - internaat, pigem ametlik nimi, polnud hellitamiseks väga aega.

Originaalnimi mis on antud vanemate poolt omab erilist tähendust.

Minu noorusajal ei olnud see kombeks.

Äkki minu generatsioon ei ole omanud hellitavaid vanemaid? Polnud kombeks hellitada?

Mulle meeldib kasutada inimese õiget nime.

Maainimesed, pidi vaatama kas tööd on tehtud. Ei olnud aega hellitusnimedeks.

Ei tunne vajadust sõpradega kasutada hellitusnimesid.

Eelnevalt seletasin - kõik sõltub sellest, kuidas kellegi poole pöörduda; ja seda tuleb teha nii, et ta mõistab, et ta on hoitud ja armastatud.

Hellitada saab vaid väga lähedaseid inimesi, oma pere.

Ei oska vastata.

Olin peres 9-s laps, ema suri varakult isa oli tõsine töömees.

Ei ole mulle loomupärane.

Iseloom.

Lapsepõlv langes nõuka aega, siis eriti ei nunnutatud.

Laste puhul kasutan, sõprade puhul tundub imelik.

Mitte nii väga lähedaste inimeste puhul kardan, et kutsutav tunneb end ebamugavalt, et mõjun patroneerivalt või kohatult familiaarsena.

Töö juures ei kasuta, sest liiga ametlik keskkond.

Ei kasuta siis kui pole lähedast suhet või pole kindel kuidas suhtutakse.

Täiskasvanuga rääkides tundub imelik, väljaspool perekonda ka alandav.

Nüüd olen vana, kui noor olin ei olnud kombeks. Oli suur armastus terve elu, abikaasaga.

Ei tundu kohane.

Kõigile ei sobi hellitusnimed, peab lähedane olema.

Pole ilmselt harjumust.

Igal inimesel oma nimi ja ennekõike kasutan inimese nime.

Ametlikult nimedades.

Ei oska mingit ühest põhjust välja tuua. Ilmselt ei ole lihtsalt harjunud.

Vanemad ei pooldanud liigset hellitamist, sest pidasid neid laste kasvatuses negatiivse mõjuna lapse arengus. Elasin karmil sõja ajal ja sõjajärgsel ajal. Vanemad lahutasid ja uuesti kooselu sai alguse nende vanaduspäevil. Siis olukord oli teine. Rohkem hellitusi said lapselapsed.

Ei ole vaja olnud.

Pärisnimede kasutamine on operatiivsem.

Kui minu jaoks on midagi väga tõsist juhtunud või kui astutakse mõnest väga selgest piirist üle. Nt: kodust väljas olles laps teeb midagi minu jaoks ohtliku- jookseb liiga kaugele, on auto tee ääres hooletu jne. Pöördun lapse poole täisnimega ja lisan see ei ole lubatud. Järgneb selgitus.

Hellitusnimesid saab vaid kitsas ringis kasutada.

Ei ole kuidagi sellist harjumust.

Ei teagi. Pole kombeks vist.

Kasutan aga harva.

Kasutan aeg-ajalt lisades sõna lõppu -ke

Ei ole harjunud.

Pöördun inimeste poole harva kasutades nende nime või nimetades neid kuidagi. Seda ei ole vaja. Kasutan pöördumist vaid juhul, kui on vaja täpsustada, kellega räägin. Välja arvatud abikaasaga, tema puhul kasutan hellitusnime ka siis kui oleme vaid kahekesi. Töötan rahvusvahelises firmas ja näen, et see, kui välismaalased alustavad igat lauset öeldes inimese nime, kellega nad räägivad, on kummaline.

Pole kujunenud sellist harjumust ja meeldivad väga päris nimed.

Lastel on lühikesed nimed.

Pole vajadust.

Ei ole sellist õiget tunnet või situatsioon kohane.

Pole loomumane, minu lapsepõlvkodus polnud kombeks.

Tundub ebamugav kasutada.

Tundub, et teisele ei meeldi.

Väga meeldivad mulle hellitusnimed, aga tänapäeval kasutatakse neid vähem kui vanasti.

Kasutan kodus.

Arvan, et see sõltub väga palju perekonnast, kus kasvanud olen. Laps õpib vanemate pealt. Minu vanemad on alati üksteise suhtes olnud väga konkreetsed ja kutsunud teineteist nimepidi.

Samuti on ilmselt ka eestlaslikult omane olla kauge. Hellitusnimed on rohkem teiste kultuuride teema.

Kokkupuuteid vähe

Pole kedagi enam kelle puhul kasutada

Pole kunagi meeldinud, selleks on inimestel kindlad nimed mis pandud

Täiskasvanutega pole see vajalik.

Pole harjumust.

See sõltub mu tujust ja üldisest olukorrast-meeleolust.

Kasutan hellitusnimesid laste puhul, täiskasvanute puhul mitte, va. isa, kuid mingit konkreetset põhjust mittekasutamiseks ei ole.

Formaalses suhtluses, võõrastega, ei tule pähegi teinekord.

Pereliikmetel on toredad nimed.

Laste ja abikaasaga, teistega pole nii lähedane.

Ei ole inimesega nii lähedane

Arvan, et ma kasutan pigem vähem ja ilmselt korrektse keelelise väljenduse tõttu ei kasuta liiga palju.

Inimese nimi on püha ja väega, seda ei tohi lörtsida.

Ei teagi, pole mõelnud

Oma lastega kasutan neid vähem, sest nad on vanuses, kus tahavad, et neid võetakse juba pooleldi täiskasvanuna. igasugune nunnutamine on praegu nende endi poolt pigem põlu all:) ja no ma ei tea, kui ma isale ütlen paps ja hakkab midagi asjalikku rääkima, kas see on teie jaoks hellitusnimi või hüüdnimi või hoopis midagi kolmandat.

Ei ole olnud vajadust, igal ühel oma nimi.

Sageli pole kombeks.

Ei leia, et see vajalik oleks.

Palju ei kasutatud, sellel ajal, ema üksinda kasvatas meid sõja ajal.

Ei ole harjumust.

Tunnen, et saab kergemalt näiteks perekonnanime järgi kutsuda, ei ole suuresti väga “nunnutav” inimene.

Sõbrannadega ei ole see kombeks, oleme nõuka-ajast pärit. Olid hüüdnimed küll, aga ei midagi pehmekest.

Kasutan.

Kasutan, aga vähe - koduses ringis.

Pole mõne toreda nime peale veel tulnud.

Aeg oli selline.

Austus enda ja teiste vastu.

Täpselt nagu noort naist, ei kutsu tütarlapseks, neiuks, plikaks jne.

Ma kasutan hellitusnimesid, aga kui ma ei kasutaks, siis see oleks põhjusel, et hellitusnimesid kasutatakse pigem naisterahvaste peal, aga et kasutada hellitusnime peab inimesega sõprussuhe väga hea olema, mis tavaliselt ei ole olukord.

Enamasti siis, kui olen kuri või konkreetne, muul juhul pöördun pigem hellitusnimega abikaasa ja lapse poole.

Kui olen kurb.

Sõpradega tundub imelik.

Ei näe vajadust.

Pole harjunud kasutama nõuka aeg.

Pole omane, ei näe vajadust.

Kasutan harva, sest mind lapsepõlves eriti ei hellitatud, aeg oli raske.

Ametlikus suhtluses see ei sobi.

Pole harjumust.

Ei sobi ega tule mõttesse.

LISA 6

Hellitavad keelendid ja nende funktsioonid eesti ilukirjanduse näitel

Loviisa Mänd, Triin Rahnu

Uurimuse eesmärk on kirjeldada, millised on eesti keele hellitavate keelendite funktsioonid. Hellitavate keelendite all peetakse siinses töös silmas kõiki hellitava tähendusega keelelisi vahendeid ehk nii deminutiive kui ka tuletamata hellitavaid sõnu ja fraase. Tuletamata hellituste all peame silmas hellitusnimesid ja -nimetusi (*tibu, kallim*), hellitava funktsiooniga omadussõnu (*kallis, armas*), hellitavaid hüüatusi (*oh sa vaeseke!*) – ühesõnaga kõiki keelevahendeid, mida tavaolukorras hellitustena mõistetakse. „Eesti keele seletava sõnaraamatu“ (2009) järgi kuulub *hellitamise* mõiste alla armastuse, õrnuse, heasoovlikkuse, hoolitsuse väljendamine ning kiitus ja meelitus. Kuna päriselus tarvitatakse hellitavaid keelendeid tihti ka muudel eesmärkidel, näiteks negatiivsete tunnete või hoiaku väljendamiseks (ironia, üleolek jne), selgitame välja, millised on hellitava keelekasutuse tegelikud peamised funktsioonid eestlaste keelekasutuses.

Töö põhineb kolmest eesti ilukirjandusteosest välja nopitud hellitavate keelendite analüüsil. Teoste ilmumisaja vahe on 54 aastat – varaseim analüüsitav kirjandusteos on Mati Undi 1963. aastal ilmunud romaan „Hüvasti, kollane kass“ ning uuemad tekstid pärinevad aastast 2017: Mudlumi ehk Made Luiga kriitikakogumik „Ümberjutustaja“ ja Ville Oengo näidend „Vabaduse saar: tarkuseloetus“. Teoste valikul lähtusime eelkõige sellest, et need pärineksid erinevast ajast. Mati Undi teksti valisime, sest see peegeldab hästi oma ajastut ning on väga dialoogirikas. Mudlumi 2017. aasta kriitikakogumik pääses valimisse, kuna võtab kokku paljud lähiaastatel kirjutatud teosed ning olgugi et nime poolest kriitikakogumik, on „Ümberjutustaja“ siiski eelkõige ilukirjanduslik tekst. Kuna kriitikakogumikus nappis kahekõnet, võtsime kõrvale Ville Oengo samal aastal ilmunud „Vabaduse saare“, kirjandusmaailmas võrdlemisi tundmatu autori näidendi eesti inimestest.

Töö esimene osa annab lühiülevaate deminutiivide ja tuletamata hellitavate keelendite kohta ning tutvustab muuhulgas Eestis varem ilmunud hellitusteteemalisi uurimusi. Töö teine osa koosneb kolmest alaosast – hellitavate keelendite analüüs kirjandusteoste kaupa, selgitamaks välja hellitamise kasutuskontekstid ja funktsioonid ning kas ja mil määral on need aja lõikes erinenud. Kuna tegelikkuses hellitatakse eesti keeles ilmselt palju enam ja sagedamini, kui me arvata oskame, oleks huvitav teada saada, kui palju, milliste vahenditega ja mis eesmärkidel seda tehakse.

Ilukirjandustekstidel põhinev analüüs on osa suuremast uurimusest, mis otsib vastust küsimusele, kuidas me eesti keeles hellitame.

1.Hellitustest

1.1. Hellitustest eesti keeleteaduses

Hellitamisega seonduvast on eesti keeleteaduses uuritud peamiselt deminutiive ehk vähendussõnu. Esimesed eesti deminutiive käsitlevad uurimused olid ilmselt Julius Mägiste „*Oi-, ei-*deminutiivid läänemeresoome keeltes“ (1928) ja „Eesti *ss-*aineselisest deminutiivsufiksist“ (1929). Mainitud uurimused olid aga puhtalt vormikesksed – deminutiivide funktsionaalsust on hakatud tõsisemalt uurima alles 20.–21. sajandil. Uuematest töödest on deminutiive käsitletud näiteks Reet Kasiku „Eesti keele sõnatuletus“ (1996); Silvi Vare „Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles“ (1981) ja „Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles“ (1994). Kuna selle töö seisukohast on oluline eelkõige hellituste funktsionaalsus, väärivad esiletõstmist Petar Kehayovi ja Rogier Bloklandi uurimus „Mittesufiksaalne deminutiivituletus eesti keeles“; Madis Arukase ja Eva Saare „Deminutiivid idapoolsete läänemeresoome rahvaste keelekasutuses“ (2020) ja Sirje Kupp-Sazonovi „Deminutiivsete noomenite funktsionaalsusest vene ja eesti keeles mõningate Tšehhovi jutustuste ja nende tõlgete näitel“ (2019). Mainitud tööd on siiski kirjeldanud vaid deminutiivseid vorme, mitte hellitamist kui nähtust laiemalt. Seega ei ole Eestis veel uuritud deminutiivitunnusteta hellitavaid hüüatusi, väljendeid, sõnu, fraase jms, mis siinses töös lisaks deminutiivsetele vormidele uurimise all on ning sinne töö ongi ilmselt omamoodi teerajaja rollis.

1.2. Hellitamise semantikast ja pragmaatikast

Semantika ja pragmaatika on keeleteaduse harud, mis uurivad keelendite tähendust. Semantika käsitleb keeleüksuse süsteemitähendust ehk kinnistunud tähendust või tähendusi, mille inimene on keelt õppides omandanud (Pajusalu 2009: 10) – nt deminutiivse *ke-*liite semantiline ehk süsteemitähendus on väiksus või ebaolulisus (*killuke, nurgake*). Pragmaatika aga uurib keelendite tähendust nende kontekstis – kõige laiemas mõttes tähendab see igasuguste tähendusega seotud keeleliste nähtuste kirjeldamist nii, et võetakse arvesse esiteks seda, kes, kus, miks ja millal midagi ütles või kirjutas, ja teiseks seda, kuidas öeldust aru saadi (Pajusalu 2002: 21). Nii võib sõna *kallis* pragmaatiline tähendus eri olukordades erineda – sõltuvalt sellest, kellele ja mis olukorras seda öeldakse ning kes on ütleja, võib *kallis* väljendada kas kiindumust või hoopis üleolevat suhtumist.

Üks afektiivse väljendumise vahendeid on deminutiivide kasutus. Üldiselt on deminutiivide funktsioonid maailma keeltes suhteliselt mitmekesised, väljendades ennekõike väiksust, hellitavat suhtumist (kiindumust), viisakust ja heasoovlikkust, hüpokoristlikkust (pehmendavat-lepitavat

suhtumist), aga ka pejoratiivsust (halvendamist) või hoopis augmentatiivsust (algse omaduse või tähenduse suurendamist/paisutamist) (Arukask, Saar 2020: 12). Deminutiivide juures on ilmne nende funktsioon võtta mingist positsioonist lähtuv seisukoht, kus „kõneleja subjektiivne hinnang antakse edasi erinevate alussõnast lähtuvate morfoloogiliste teisenduste abil“ (Martín Calvo 2020: 84). Eesti keeleteaduses on deminutiivid jagatud nende funktsioonist lähtuvalt kolme suuremasse tähendusrühma: 1) füüsiline väiksus – eelkõige elutute objektide puhul; 2) hellitav suhtumine; 3) halvustav suhtumine (Kasik 2004: 138–139). Ometi on võimalik neid kolme rühma omavahel kombineerides saada uusi tähendusvarjundeid – nt füüsiline (või muu) väiksus + halvustav suhtumine (*vennike*), füüsiline väiksus + hellitav suhtumine (*talleke*) jne. Sirje Kupp-Sazonov (2019: 117) on oma uurimuses kirjeldanud vene keeleteaduse traditsioonilist liigitust, kus on muuhulgas välja toodud ka (familiarisusele läheneva) viisakuse või lugupidamise tähendus, mis vene kultuuri- ja keeleruumis on arvatavasti suhteliselt levinud ning ilmselt ka eesti keeles olemas, kuigi mitte tingimata deminutiivse vormina, vaid pigem hellitava pöördumisena: *Armsad kolleegid*. Seega võime kokkuvõtlikult rääkida kuuest suuremast funktsioonide või tähenduste kategooriast: 1) füüsiline väiksus, 2) hellitav suhtumine, 3) halvustav suhtumine, 4) füüsiline väiksus ja halvustav suhtumine, 5) füüsiline väiksus ja hellitav suhtumine, 6) viisakus. Nagu deminutiive, võib ka tuletamata hellitussõnu, -väljendeid jms erinevatel eesmärkidel kasutada. Nende puhul võime täheldada samu funktsioone: füüsilise väiksuse, hellitava suhtumise, halvustava suhtumise ning nende omavaheliste kombineerimise tulemusena tekkinud hoiakute väljendamist.

2. Analüüs

Ilukirjandustekstidel põhineva analüüsi eesmärk on anda ülevaade hellitavate keelendite kasutamise eesmärkidest ehk funktsioonidest, mida need lausetes täidavad. Analüüsisime kokku 59 hellitavat keelendit Ville Oengo näidendist „Vabaduse saar: tarkuselootus“ (2017) ja Mudlumi kriitikakogumikust „Ümberjutustaja“ (2017) ning 40 hellitavat keelendit Mati Undi romaanist „Hüvasti, kollane kass“. Hellitavateks lugesime keelendid, mida ilma konteksti vaatamata õrnuseavaldusteks pidada võis (sageli omandasid nad kontekstis muu tähenduse). Hellitavad keelendid jagunesid kasutuseesmärgi järgi laias laastus kolmeks suuremaks rühmaks: neutraalsed, positiivsed ja negatiivsed hellitavad keelendid. Neutraalsed keelendid (enamasti deminutiivid) rõhutavad millegi või kellegi väiksust. Positiivseid ehk tõepoolest hellitavaid või heatahtlikku suhtumist väljendavaid keelendeid kasutatakse puhtakujuliseks hellitamiseks, (heaga) mõjutamiseks ja meelitamiseks, viisakaks või sõbralikuks pöördumiseks, mure või hoolivuse väljendamiseks ning noomituse pehmendamiseks. Negatiivsed on sellised keelendid, mis annavad edasi kas ironiat või

üleolekut või kasutatakse neid vulgaarselt väljendudes. Kuna uuritav tekst on kirjalik ja seega enamasti emotsioonide suhtes kuidagi eelmärgendamata, määrasime keelendite funktsioonid neid ümbritseva lause tähenduse ja ka laiema konteksti järgi – otsustame iga keelendi puhul, kas tegemist on neutraalse (siin: väiksus) või emotsionaalse varjundiga üksusega ning tegime kindlaks, millise emotsiooni alla see liigitub või millist hoiakut väljendab. Kirjaliku teksti lugemine selle mõttest ja tundetoonist aru saades on dünaamiline ja eri tegureid arvestav aktiivne protsess: tugineda tuleb nii oma maailmatundmisele kui ka spetsiifilisematele teadmistele suhtlusprotsessist, selle osalistest ja nende emotsioonidest ja vahekordadest ning suhtluse dünaamikast, lisaks läheb tarvis empaatiat, sotsiaalset kompetentsi ning järeldusvõimet, sest mitte alati ei ole tähendus sõnaselgelt väljendatud (Vainik 2012: 645).

2.1. Ville Oengo „Vabaduse saar: tarkuselootus“ (2017) ja Mudlumi „Ümberjutustaja“ (2017)

Iroonia

Kõige rohkem kasutati hellitavaid keelendeid ironiseerimiseks: olukordi, millele hellitus ironilist varjundit lisada aitas, oli analüüsitavate lausete seas kokku 15 ehk ligi 25% kõikidest lausetest. Kaheksas lauses oli tegemist kergelt üleoleva pöördumisega: sõnad „*Kulla...*“, „*Kallis...*“, „*Armas...*“ või ka fraasid, nagu „*Oh sa vaene...*“ (näitlausetes 1 ja 2).

- 1) „*Kulla* kuri kaunitar, ma märkan regivärsi ja algriimi elemente sinu etteastes.”
- 2) „*Oh sa vaene* eesti eluvend, oh sa healoomuline eesti töömees!”

Enamiku ironiseerivatest hellitustest moodustasid *ke-* ja *kene-*liitelised deminutiivsed vormid (näitelaused 3 ja 4). Kasutatud oli ka *u-* ja *ke-*liite kombinatsiooni (näitelause 3).

- 3) Sa ostad kirikult selle paberi ja oled hopsti jälle kõigest patust puhas nagu *lumehelbeke*.
- 4) Üürike rõõm kestab mõned kuud, siis leiab Džamila, hüüdnimega Beebi, endale uue, isasema *kallikese* ja ütleb vaesele Ishakile: „Get out!”
- 5) Kuidas ta ennast üles töötas, vaeste vanemate rahakoti peal arstiks õppis, kuidas ta hää ja haritud pojana tuli kodukohta, nais rikka *naisukese*, rajas naise kaasavara abil endale eeskujuliku arstipraksise, lõpuks haiglasi, aina töötas ja töötas, ei mõelnud muust, naine oli paks ja ihne, lapsi neil ei olnud, halvad mõtted pani mees oma peas kinni, ei mõelnud neid.

Peaaegu kõik ironiseerivad hellitused olid moodustatud elusolendeid tähistavatest sõnadest (*Priiduke*, *kallike*, *armuke* jne). Elutuid objekte märkivatest sõnedest moodustatud hellitusi oli vaid üks, *kõtuke*, vorm, mille puhul on tegemist topeltdeminutiiviga (*-u + -ke*). Ka Reet Kasik (2004:

130) on täheldanud, et elutuid asju märkivatest sõnadest moodustatud deminutiivid ei märgi mitte niivõrd subjektiivset suhtumist, vaid enamasti lihtsalt füüsilist väiksust.

Väiksus

Füüsilist väiksust väljendavad hellitused olid sageduselt järgmised – neid oli 13 ehk kokku 22% uuritud keelenditest. Väiksust väljendavate hellitavate keelendite seas oli vaid kaks adjektiivi, kõik ülejäänud olid substantiivid, millest omakorda enamik olid elutuid esemeid tähistavad sõnad. Deminutiivsed adjektiivid olid moodustatud sõnadest *väike* ja *pisike*, mis tegelikult vormilt niigi deminutiive meenutavad. Esimesel juhul (näitelause 6) aitas liite lisamine väljendatut ilmselt veelgi pisendada, teisel juhul (näitelause 7) ei ole kindel, kas *u*-liide tähendust väiksemaks muutis, võimalik, et kõlaline varieerimine lihtsalt pehmendas öeldut.

6) Tema turjal oled sa, inimene, kui *väikene* koorikvähk.

7) Ikka hakkad *pisukese* eelhäälestusega lugema raamatut, mille järelsõnas sulle teada antakse, et tegu on liig vähe auhiilgust pälvinud loojaga.

Elutuid esemeid tähistavate deminutiivsete sõnade hulgast oli suur enamik selliseid, mis väljendasid puhtalt füüsilist väiksust ilma muu varjundita, nt *lauake*, kuid leidis ka armsuse või kalliduse lisatähendusega sõnu, nagu näitelause 8 (ilmselt mõjub kõnealune pood ka mingil määral nunnuna) ja 9 (raha+*ke* väljendab lisaks sellele, et seda vähe on, ka seda, et tegemist on väärtusliku ressursiga ning arvatavasti võib selle vormi juures ka väike ironiavarjund olla).

8) Mis asja on inimesel vanalinna, kus on ainumalt villaseid vatte ja merevaiku müüvad *poekesed*.

9) ... sest pankurile ja äritegelasele on vabadus ju ikkagi eelkõige raha ja seda *rahakest* sa ju võid tõepoolest iga valitsuse ajal teenida.

Sagedasim väiksust väljendav elusolendit tähistav substantiiv oli *linnuke*. Sõna *linnuke* esines erinevates kohtades lausa neljal korral ning selle tähendus oli lisaks väiksusele ka alati seotud lihtsusega (näitelause 10).

10) Kas on *linnukesel* muret, kust ta saab, mis ta sööb.

Hellitlus

Puhtalt hellitusena mõeldud hellitussõnu oli ainult 7 ehk umbes 12% kõikidest uuritud keelenditest. Neid kasutati armsate inimeste poole pöördumisel (näitelause 11) või teise lähedase inimesega rääkides neile viidates (näitelause 12). Viimastest olid enamasti lähisugulussidemeid tähistavad sõnad. Vaid ühel juhul oli hellitussõna kasutatud kodulooma kohta (näitelause 12).

- 11) „*Priidukene-kullakene*, ära sa nüüd hoogu satu, sa ära nüüd ometigi kõrgi ja paugu nii hirmsasti.”
- 12) „Las *vennas* ja *õeke* viivad *kutsa* ikka õue jalutama ja annavad süüa – nad kipuvad vahel unustama ...”

Üleolev suhtumine

Üleolevat suhtumist väljendas 6 lauset ehk ligikaudu 10% uuritud keelenditest. Kuigi ka iroonia eeldab teatud üleolekutunnet (ja enamasti ka vastupidi), eristame siin ironiseerivatest hellitussõnadest sõnu, mille puhul on näha, et nendega tahetakse just oma kõrgemat positsiooni rõhutada. Üleolekut edasi andvate hellitussõnadega väljendati oma madalat arvamust kõnealuse isiku vaimsetest võimetest (*lollike*, *ullike* jne) (näitelause 13), vihjati isiku noorusest tulenevale rumalusele (näitelause 14) või sisaldas keelend mõlemat aspekti (näitelause 15).

- 13) Jälle sattus see helekollane tibu-tõugu *lollike* hoogu.
- 14) „Kuid ma ei taha sind sellest rääkimisega nüüd kurvastada, *nooruke* eesti patrioot Kristjan-Jaak Peterson.”
- 15) Antonio unistuseks on koos kamba ninamehega laeval Ameerikasse putkata, too sunnib teda kaupmehenaise tagant varastama, et sõiduraha kokku saada, ja laseb ise alatult üksi jalga, jättes *ullikese* maha.

Kerge üleolek võib peituda ka näiliselt viisaka pöördumise taga, nagu näitelause 16:

- 16) „Ega siin Eestis suuremat töövalikut ju ei olegi, eks te teate seda isegi, *kulla inimesed*.”

Mõjutamine ja meelitamine

Mõjutamise ja/või meelitamise eesmärgil kasutati hellitavaid keelendeid seitsmel korral ehk kõigest 4% juhtudest. Üldiselt püüti teist inimest või teisi inimesi millegi suunas „nügida“, pehmedades palvet erinevate hellitavate sõnakestega. Palve edastamisel kasutati sõnu „*kullakene*“, „*kallikene*“, „*musikene*“, „*kenakene*“, et adressaati järeleandlikumasse meeleollu viia (nagu näitelause 17) või pöördumisvormelina „*armsad*“, „*kallid*“ (nagu näitelause 18).

- 17) „*Kullakene*, *kallikene*, *musikene*, – kui sa täna õhtul minu poole tuled ja antiiksed asendid ära õpid, siis sa võid ju mingi uue asendi jõudu kohe ka ausate eesti perekonnaisade peal proovida.“
- 18) „... tulge, *armsad* eesti vennad ja õed, vabadusesõtta – tund on tulnud – kui mitte nüüd, siis millal veel, kui mitte meie siis kes veel!?”

Viisakas, sõbralik pöördumine

Viisakal pöördumisel kasutatavad hellituskeelendid, mida oli analüüsitava lausete hulgas kokku 6, sarnanevad oma eesmärgi ja avaldumisvormi poolest mõnevõrra eelmise alapeatüki mõjutavate-meelitavate hellitustega. Levinuim viis oli siingi sõna „armas“ kasutamine:

19) „Aitüma kutsumast, *armas* saarerahvas, aga ma ei tule.“

20) „Aga palun, aga palun väga, *armas* seltsimees salaluuraja.“

Muu

Veel anti hellitavate keelenditega näiteks hoolitsevat suhtumist või lausa muret kellegi käekäigu pärast (näitelause 21), pehmendati noomitust (näitelause 22) või väljendati halvakspanu (näitelause 23).

21) „*Armas* hing issandas, palun räägi ristirahva hinge karjasele, miks sa niimoodi elama pead – mis sinuga juhtunud on?”

22) *Priidukene-kullakene*, ära sa nüüd hoogu satu, sa ära nüüd ometigi kärgi ja paugu nii hirmsasti.

23) Kas te paneksite siis Priiduga isegi siis omad *pissud* ja *nokud* kokku, kui Priit on kümme päeva pesemata ning haiseb?

Järeldused

2017. aasta teostest „Ümberjutustaja“ ja „Vabaduse saar“ leidsime kokku 59 keelelist hellitust. Neljandik neist väljendas iroonilist suhtumist, 22% väiksust, 12% lihtsalt hellitust, 10% üleolevat suhtumist, 4% meelitust või mõjutamist, 3% viisakust ning ülejäänud pisikese osa funktsioonid jagunesid võrdselt noomituse pehendamise, mure ja hoolitsuse väljendamise ning halvakspanu vahel. Ligi 90% kõigist hellitavatest keelenditest tähistasid elusolendeid; kõik elutuid esemeid tähistavad hellitused kuulusid füüsilist väiksust väljendavate keelendite rühma. Teematika poolest domineerisid *armas*-ainelised väljendid, mis moodustasid ligi 10% kõikidest hellitustest, ning enamasti kasutati neid viisakal/sõbralikul pöördumisel. Tihti esinesid ka sõnade *kallis* ja *kulla* erinevad vormid. Sageduselt järgmised oli *linnu*- ja *tibu*-teemalised hellitused, linnukeste tähendus oli enamasti väiksus ning tibudega väljendati iroonilist või üleolevat suhtumist. Vormilisest küljest olid selges ülekaalus *ke(ne)*-deminutiivid, mis moodustasid üle poole kogu analüüsitud hellitustest ning mida leidis kõigis tähendusrühmades peale viisaka pöördumise oma. *u*-lõpulisi deminutiive ja kombinatsioone *u*- ja *ke(ne)*-lõpulistest deminutiividest oli vähem, vaid 4% kõikidest analüüsitud keelenditest

2.3. Mati Undi „Hüvasti, kollane kass“ (1963)

Mati Undi teoses „Hüvasti, kollane kass“ leidsime hellitavaid keelendeid 40 lauses ja need jagunesid oma funktsioonide alusel kaheksasse rühma: 1) hellitamine (10 sõna/väljendit), 2) üleoleku väljendamine, alavääristamine (9 sõna/väljendit), 3) poolehoiu näitamine (7 sõna/väljendit), 4) millegi/kellegi füüsilise väiksuse rõhutamine (7 sõna/väljendit), 5) mõjutamine ja meelitamine, mure (7 sõna/väljendit), 6) hoolivuse või haletsuse väljendamine (6 sõna/väljendit), 7) ironiseerimine (4 sõna/väljendit), 8) viisakas või sõbralik pöördumine (3 sõna/väljendit). Mitmed hellitlevad keelendid kannavad endas mitut erinevat eesmärki ja kuuluvad seega korruga mitmesse rühma.

Hellitamine

Hellitavaid keelendeid, mille üheks eesmärgiks oli hellitamine, leidsime Mati Undi teosest 10, ehk umbes 25% uuritud lausetest. Keelendeid, mille funktsioon oli puhtalt ainult hellitamine (st, ei kuulunud ühtegi teise funktsioonide rühma), esines neist kolmes lauses. Omakorda kahes lauses neist oli hellitavaks keelendiks omadussõna *kallis* (näitelause 24), ühes omadussõna *tore* (näitelause 25).

24) „*Kallis* Maia...“

25) Kuu tuli pilve tagant välja. Aarne märkas, kui lähedal ta Edale seisab ja tundis oma näol tüdruku katkendlikku hingamist, nägi tema suuri pruune silmi. Ta tundis vajadust midagi

öelda, olgugi, et ei leidnud õigeid ja sobivaid sõnu. Aga ütelda tuli kohe, otsekohe...

„Eda... Sa oled *tore* tüdruk...“

See lõik pärineb peategelase Aarne ja talle sümpaatse tütarlapse Eda kohtumisest. Tegemist on puhtakujulise hellitusega. Poiss soovib tüdrukule öelda, kui väga too talle meeldib, aga suudab selleks leida ainult ühe lihtsõna. Keelendi funktsioon saab selgeks vaid kontekstis.

Enamik hellitava eesmärgiga keelendeid kandis lauses samal ajal veel mõnda teist lisafunktsiooni. Selliseid keelendeid oli 7 ja 3 neist olid *-ke* liitega (näitelause 26, 27 ja 28). Kolmes lauses oli hellitavaks keelendiks omadussõna *kallis*, ühel juhul omadussõna *maru*.

26) „Sul on nii karmid juuksed, *sõbrake*,“ ütles ta siis ja vaatas poisile otsa.

Deminutiivi üks funktsioon on siin hellitamine, aga vaadeldes seda lauset kontekstis, on sellel ka mõjutamise ja meelitamise eesmärk (vt *Mõjutamine ja meelitamine* näitelause 40)

27) „Miks sa seda tegid? *Lollike*...“

Liide *-ke* pehmendab negatiivse sõna tähendust. Nimelt ütleb selle lause peategelasele Aarnele Maia, kelle silmi Aarne just äsja suudelnud on, ja tüdruk ei soovi tunnistada, et see talle muljet avaldas ning kasutab negatiivse tähendusega sõna, kuid pehmendab seda *-ke* liitega.

28) Tädi Ida ei maganud ühe *rumala poisikese* pärast, keda ta armastas ja vihkas nagu poega.

Rumal poisike kannab nii hellitavat kui ka üleolekut näitavat eesmärki.

Üleolev suhtumine, alavääristamine

Hellitavaid keelendeid, mille funktsioon oli näidata üleolekut ja alavääristada, leidus umbes 23% lausetes. Kõik need olid deminutiivid. Kahel juhul oli lisatud inimese nimele *-kene* liide (näitelause 29) ja ülejäänud seitsme keelendi puhul *-ke* liide (näitelause 30, 31 ja 32).

29) „Mis me ikka räägime, *Aarnekene*... See on ju ükskõik, kas rääkida sulle või sellele seinapraole... Võta kõik mu varandus, varasta kõik, müü maha, aga ära valeta! Kuuled sa, inimeseloom?“

See on katke vestlusest peategelase Aarne ja tema tädi Ida vahel. Ühest küljest on siin lauses tegemist irooniaga, aga teisest küljest näitab Ida oma selget üleolekut ja tahab Aarnele selgeks teha, et tolle käitumine on vale. Nimele *-kene* liite lisamine on selles kontekstis sihtmärki alavääristav.

30) „Vaata *kallike*, kui ma alles lasen oma kuldkiiired lahti...“

Lause, mida joobnud mees oli peategelase sõnutsi bussis ühele tütarlapsele öelnud. *Kallike* näitab siin selgelt üleolekut ja tütarlapse alavääristamist.

31) „Ta *vaeseke* oli ju kogu aja näljas, sest plikade peale kulub palju raha.“

See lõik on tädi Iida kirjast Aarne emale. Kui vaadata lause esimest osa, võikski arvata, et tegu on hellitleva ütlusega, aga lause teine pool näitab konteksti ja viitab sellele, et tädi Ida peab poisi tegu rumalaks ning üritab poega tema ema ees alandada.

32) „*Poisikestel* on ikka meri põlvini.“

Polehoiu näitamine

Hellitavaid keelendeid, mille eesmärk oli kaaslasele kinnitada, et ollakse temaga ja tema nii-öelda poolel, oli 7, ehk umbes 18% uuritud lausetes. Kolm keelendit neist olid omadussõnad *kallis*, kaks olid *-ke* liitega isikunimed (näitelause 33), kaks olid omadussõnad (näitelause 34).

33) „Tädi, ma küsin viimast korda: milles ma süüdi olen?“

Milles? *Lindake*, tulge siia, palun!“

„Jah?“

„Linda, palun ütlege, kas see on õige, et Aarne käest küsiti koolis seda päevikut ja Aarne ütles, et temal ei ole?“

„Jah, oli küll nii.“

See hellitus on rühmitatud ka sõbralikkust ja viisakust väljendavate keelendite hulka, aga kontekstist lähtuvalt võib siit välja lugeda ka poolehoiu näitamise. Tädil on konflikt Aarnega ja ta kutsub Linda, et see kinnitaks, et tal on õigus ja hellitava keelendi kasutamisega tädi justkui demonstreerib Aarne ees oma poolehoidu Lindale. Lugejana me ei saa teada, kas tädi kustub Lindat hellitavalt ka siis, kui nad kahekesi on, aga Aarne ees teeb ta seda mitmel korral ja justnimelt sellistel hetkedel, kui neil on Aarnega mingit liiki vastasseis.

34) „*On sul hea meel?*“ küsis Maia uuesti

„On, *kallis!*“

See on fragment dialoogist hetkel, mil Maia ja Aarne on poisi õhutusel käinud ühe kunstniku juures tüdruku joonistusi näitamas ja Maia, kes oli loobunud kunstist ja peab end andetuks, on teatanud, et läheb siiski kunstikooli. Tüdruk soovib poisilt kinnitust, tuge ja poolehoidu ja poiss lisab sinna hellituse, et tema poolehoid oleks selgem ja tugevamalt väljendatud.

Millegi/kellegi väiksuse rõhutamine

Füüsilist väiksust rõhutavaid hellitusi oli 7, ehk siis umbes 18% lausetes. Enamik neist olid olustikukirjeldustes ja kõik olid *-ke* liitega nimisõnad ja vaid kahel juhul viidati elusolendile (näitelaused 35 ja 36). Selle kategooria keelendid eristusid oma funktsioonilt kõige selgemalt ja siin ei olnud ühtegi hellitavat keelendit, mis oleks veel mõnda teist funktsiooni kandnud.

35) Väljas keksis keegi *tüdrukuke* porilompide vahel.

36) Selle sipelgapesa poole voolas kogu linnaosast kokku musti figuure ja *figuurikesi*.

37) Karin näris mingit *kõrrekest*, Anne oli sulgenud silmad ja pööranud näo päikese poole.

Mõjutamine ja meelitamine

Mõjutamise ja meelitamise funktsioon oli hellitavatel keelenditel 7 juhul, ehk umbes 18% lausetes. Siin eristus väga selgelt üks karakter, ehk siis kõik need laused olid tädi Ida tekstis ja enamik neist suunatud peategelasele, keda tädi tahtis enda meelest õigele teele suunata. Neli neist keelenditest olid *-ke* liitega isikunimed (näitelaused 38 ja 39), kaks *-ke* liitega nimisõna (näitelaused 40) ja üks omadussõna, mis ei olnud deminutiiv, aga konteksti arvestades liigitus mõjutavate, meelitavate hellituste alla (näitelaused 41).

38) „Ma mäletan veel, kui ma gümnaasiumi viimases klassis käisin... Laial tänaval – praegu

on seal vist Mitsurini tänav – tuli mulle vastu üks noormees... Ja äkki hakkas ta mulle otsa vaatama. Igal hommikul vaatas... ja kuidas veel! Ma olin ju võrdlemisi kena ka - *Aarneke*, ega mul praegugi midagi viga ole! -, mul on ju kõrged põsenukid, see on puhtaverelise eestlase tunnus... Nii see noormees siis vaatas... Ma hakkasin koolis käima teisest tänavast...”

Selle lause juures on kontekst eriti oluline. Tegemist on katkega lõigust, kus tädi Ida tahab Aarnele rääkida armastusest või õigemini hoiatada teda selle eest, et ta ei raiskaks oma aega ja energiat tüdrukute peale, aga teeb seda väga passiiv-agressiivsel moel. Tegelikult on tema kõne mõte mõjutada ja meelitada Aarnet käituma õigesti, ehk siis nii nagu tädi meelest on õige, ja deminutiiv on kaval ja peaaegu meeleheitlik võtte poissi nii-öelda enda poole võita.

39) „Muidugi. Paberimäärimine ei tee veel meheks, *Aarneke*... Koolipoiss, aga juba teeb poliitikat.“

Selle lause võiks liigitada ka noomimise alla, aga kontekstist lähtudes on tegu siiski mõjutamisega ja väga kavala mõjutamisega. Enne seda vestlust on öeldud, et tädi tunneb, *kuidas poiss iga päevaga libiseb käest* ja see on taaskord meeleheitlik katse noomimise ja hellitamise abil panna poiss valima nii-öelda õiget rada.

40) „Sul on nii karmid juuksed, *sõbrake*,“ ütles ta siis ja vaatas poisile otsa. „Mäletad sa, kuidas ma õpetasin sind öösel tuld vaatama? Jah... Ma usun, et sel aastal läheb meie elu palju rahulikumalt. Eks?“

See deminutiiv on liigitatud ka hellitamise eesmärki kandvate keelendite alla (vt *Hellitamine* näitelause 26), sest ühest küljest on see seda kindlasti, aga kontekstist lähtudes on deminutiivi taga ka varjatud funktsioon, ehk siis taaskord mõjutada ja meelitada Aarnet, et ta oleks *hea poiss*.

41) „Mul on hea meel, et juba nädal aega pole sa mu meelt kurvastanud. Sa võid vahel olla ka

hea poiss.“

Siin on taaskord tegemist tädi Idale iseloomuliku võttega, kus ta kasutab positiivset omadussõna nii, et see esmapilgul tundub hellitusena, aga kontekstis omandab keelend mõjutava funktsiooni.

Mure, hoolivuse või haletsuse väljendamine

Muret, hoolivust või haletsust väljendasid hellitavad keelendid 6 juhul, ehk umbes 15% lausetes. Kolmel juhul oli tegu omadussõnaga *kallis* (näitelause 42), ühel juhul omadussõnaga *hea* (näitelause 43) ja kahel juhul elusolendit märkiva nimisõnaga, millele on lisatud *-ke* liide (näitelause 44).

42) „... Üleeile õhtul käisime me Liigeri pool. Ega sa ei kahetse, *kallis*? Ma teadsin kogu aeg, et kõik on hästi, ma teadsin, et sa oled tubli. Su pildid meeldisid ju Liigerile... “

Selle lausungi mõte on näidata kaaslasele oma muret ja hoolivust, aga seda muret võib vaadata ka natuke egoistlikumana, kui ta esialgu tundub. Poiss on mures, ega tüdruk ei kahetse otsust kunstiga tegelema hakata, samas kumab terve romaani konteksti arvestades läbi ka Aarne mure selle pärast, kas tema soov ja nägemus tüdruku tulevikust ikka läheb täide.

43) „Sa hakkad kahetsema, et mind kohtasid, et mind tundma õppisid. *Sa oled tark, hea...* Aga mina... „

Siin on tegemist hellitusega, mille funktsioon on esmapilgul öelda head – hellitada, aga kontekstist lähtudes võib põhiliseks funktsiooniks pidada hoopiski haletsust, täpsemalt enesehaletsust.

44) Ta tundis end *poisikesena*, kes on järjest kiirenevale rongile hüpanud.

Selle hellitava keelendi funktsiooniks võib üldiselt pidada väiksuse näitamist, aga täpsem oleks see liigitada mure ja haletsuse näitamise kategooriasse. Selle deminutiivi on autor kirjutanud peategelase sisemonoloogi peatükis, kus Aarne läheb õpetajale oma kehvade hinnete üle aru andma. Seega selles kontekstis võib selle deminutiivi eesmärgiks pidada iseenese väiksemana näitamist ja enesehaletsuse edasi andmist.

Ironiseerimine

Hellitavaid keelendeid, mille funktsiooniks oli ironiseerimine, leidsime analüüsi käigus 4, ehk umbes 10% lausetes. Kõik olid *-ke* liitega nimisõnad, mis väljendasid elus või elutuid objekte.

45) Muide, iga korralik kultuuriinimene peab oma kohuseks avaldada isiklik arvamus sellise armastuse kohta ja see teema veel kord lüürilise *rehakesega* läbi kobestada.

46) "Pean ütlema, et seal on järjekord..."

Viisakas, sõbralik pöördumine

Viisakuse ja sõbralikkuse edasi andmise funktsiooni täitvaid keelendeid leidsime kolmes lauses ehk umbes 8% uuritud keelenditest. Kaks neist kuulus samal ajal ka poolehoidu näitavate keelendite kategooriasse (vt Poolehoiu näitamine näitelause 33). Kõik olid eesnimed ja -ke või -kene liitega.

47) „Oo, Maiakene, teil oli kindlasti igav... Me rääkisime rumalusi ja sattusime vist hoogu...“

Järeldused

Mati Undi romaanist “Hüvasti, kollane kass” leidsime 40 keelelist hellitust. Ligi 25% analüüsitud sõnadest/väljenditest olid hellitava funktsiooniga, kuid 70% neist kandsid samas veel mingit muud tähendust. Üleoleku näitamist ja alandamist väljendavaid hellitusi leidsime umbes 23% analüüsitud keelenditest ja neist omakorda 22% kuulusid samaaegselt veel mõnda teise funktsioonide rühma. Nii poolehoidu või toetust, väiksuse rõhutamist kui ka mõjutamist või meelitamist andsid edasi 18% keelenditest. Sealjuures kõigil poolehoidu või toetust edasi andvatel hellitlustel oli lisaks veel mõni muu funktsioon. Mõjutamise või meelitamise ülesandega keelenditest 71% olid kasutusel vaid mõjutamise ja meelitamise eesmärgil. Väiksust rõhutavad hellitlused ei kuulunud samaaegselt ühtegi teise rühma. Muretsemist, hoolitsust või haletsuse väljendamist leidsime 15% uuritud lausetest, neist pooltel keelenditel oli lisafunktsioon. Iroonilist suhtumist andsid edasi 10% uuritud keelenditest ja 75% neist olid puhtalt ironiseeriva eesmärgiga. Sõbralikkust või viisakust väljendati 8% analüüsitud lausetes, neist 33% olid ainult sõbralikkust või viisakust väljendavad keelendid. Ligi 80% hellitlustest viitasid elusolenditele. Elututele olenditele vihjati peamiselt väiksuse rõhutamisel. Kõigist analüüsitud keelenditest 75% olid *ke-* või *kene-lõpuga*. Kõige rohkem esines omadussõna *kallis*, nimisõnadest domineerisid *ke-* või *kene-lõpulised* eesnimed.

Mati Undi teksti puhul hakkas silma, et hellitavad keelendid olid seotud karakteritega, ehk siis deminutiive analüüsides eristusid tegelaste iseloomud. Näiteks peategelase teksti tekkisid hellitlused vaid tütarlastega rääkides, aga tädi Ida kasutas hellitavat kõnepruuki väga palju Arne mõjutamiseks ja justkui passiiv-agressiivsel moel – deminutiivide abil said tema laused mitmetähenduslikuks. Huvitav oli, et kõik väiksust rõhutavad keelend olid *ke-* või *kene-lõpuga* ja esinesid jutustavas tekstis, mitte otsekõnes, ja viitasid taustal olevale. Samuti väärrib äramärkimist, et hellitava funktsiooniga keelenditest olid *ke-* või *kene-lõpuga* vaid 3 keelendit 10st ja neist omakorda vaid üks ei kandnud lisaks hellitamisel veel mõnda lisafunktsiooni. Siit võib järeldada, et klassikalises mõttes deminutiive kasutati tegelikult pigem hoopis teistel eesmärkidel kui hellitamiseks ja *-ke* ning *-kene* lõpul võib tihti olla ka negatiivne varjund, sest näiteks kõik iroonilist suhtumist, üleolekut väljendavad ja ka mõjutamise või meelitamise funktsiooniga keelendid lõppesid kõik *ke-* või *kene-liitega*. Hellitamiseks kasutati pigem omadussõnu, kõige rohkem sõna *kallis*.

Kokkuvõte

Mati Undi romaanis „Hüvasti, kollane kass“ (1963) ning Mudlumi „Ümberjutustajas“ (2017) ja Ville Oengo „Vabaduse saares“ (2017) on hellitavate keelendite funktsioonid seega väga mitmekesised: hellitusi kasutatakse õrnus- ja sõprusavaldustest kuni solvamiseni välja. Kui Undi teksti keeleliste hellituste seas on suurim osakaal – ligi neljandik kõigist analüüsitud keelenditest – siiski hellitamisel traditsioonilises mõttes ehk olukordades, kus tahetakse (enamasti lähedase inimese vastu) hell olla, siis Mudlumi „Ümberjutustajas“ ja Ville Oengo „Vabaduse saares“ domineerib hoopis hellitavate keelendite kasutamine ironiseerimise eesmärgil, mida on samuti neljandik kogu materjalist. 2017. aasta teostes pilgatakse armutult, kasutades väljendeid *kallis*, *armas*, *kullake*, *tibu* jms ehk sõnu, mida harilikult ollakse harjunud pigem õrnade tunnetega seostama. Teeme analüüsis vahet iroonia ja üleoleval suhtumisel, kuigi iroonia iseenesest eeldab ka vähemalt väikest üleolekutunnet ja vastupidi – üleolev suhtumine väljendub sageli irooniana. Meie analüüsis eristab üleolevat suhtumist irooniast kõneleja selge taotlus just oma (tajatud) kõrgemat positsiooni rõhutada. Kaasinimes(t)e alavääristamiseks kasutatavaid hellitavaid keelendeid on nii Undi tekstis kui kahes hilisemas tekstis võrdlemisi palju. Üleolekut antakse edasi sellises funktsioonis kinnistunud väljendite *lollike*, *ullike* ja *vennike* abil, aga esindatud on ka näiteks *tibu*, *kallike* ja isikunimedest moodustatud *ke(ne)*-tuletised. Umbes viiendik iga analüüsitud teksti hellitavatest keelenditest väljendab füüsilist väiksust ning enamasti on need elututele objektidele viitamiseks kasutatud sõnad – elusolendeid tähistavatel väljenditel on alati juures subjektiivne hinnang, miski, mis väljendab kõneleja hoiakut viidatava suhtes.

Kõigis analüüsitud tekstides domineerivad sõnade *armas* ja *kallis* erinevad vormid ning neid leidub nii hellitamiseks, ironiseerimiseks, üleoleva suhtumise väljendamiseks, meelitamiseks, mure ja hoole väljendamiseks kui ka viisakaks pöördumiseks kasutatavate väljendite seas. Kahe erineva perioodi tekstide üks selge erinevus oli, et kui 2017. aastal ilmunud teostes kasutati palju *linnu*- ja *tibu*- teemalisi hellitusi, siis 1963. aasta tekstis ei esinenud neid üldse. Vormilise poole pealt olid kõigis tekstides (2017. aasta omades selgelt üle poole, Undi tekstis 75%) ülekaalus *ke(ne)*-deminutiivid, mida esines enam-vähem ühesuguse sagedusega kõigis tähendusrühmades.

hellitava keelendi kasutuseesmärk	osakaal
füüsilise väiksuse väljendamine	8,4%
iroonia	6,7%
hellitus	4,9%
üleolev suhtumine	3,1%

mõjutamine/meelitamine	1,4%
viisakas pöördumine	7,9%
mure, hoolitsus	7,9%
poolehoiu näitamine	6,1%
noomituse pehmendus	1,8%
pahakspanu	1,8%

Kirjandus

Arukask, Madis, Eva Saar 2020. Deminutiivid idapoolsete läänemeresoome rahvaste animistlikus keelekasutuses – Emakeele Seltsi aastaraamat 66, 9 – 37.

Kasik, Reet 2004. Eesti keele sõnatuletus. Tartu: Tartu: Ülikooli Kirjastus.

Kasik, Reet 2015. Sõnamoodustus. Eesti keele varamu 1. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kehayov, Petar, Rogier Blokland 2006. Mittesufksaalne deminutiivituletus eesti keeles – Emakeele Seltsi aastaraamat 52, 87–124.

Kupp-Sazonov, Sirje 2019. Deminutiivsete noomenite funktsionaalsusest vene ja eesti keeles mõningate Tšehhovi jutustuste ning nende tõlgete näitel. – Lähivõrdlusi. Lähivertailuja 29. Peatoim. Annkatrin Kaivapalu. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 113–140

Martín Calvo, Rafael 2020. Evaluative derivatives and evaluative forms: Two distinct groups of affixed lexical units in evaluative morphology. – Bridging Languages and Cultures II. Linguistics, Translation Studies and Intercultural Communication. Berlin: Frank & Timme, 83–112.

Mudlum (Made Luiga) 2017. Ümberjutustaja. Tartu: Elusamus.

Mägiste, Julius 1928. oi-, ei-deminutiivid läänemeresoome keeltes. Läänemeresoome nominaaltuletus I. Acta et Comentationes Universitatis Tartuensis B 12/2. Tartu.

Mägiste, Julius 1929. Eesti -ss-aineselisest deminutiivsufksist. – Eesti Keel 3–4, 69–75.

Oengo, Ville 2017. Vabaduse saar: tarkuselootus. Valga.

Pajusalu, Renate 2002. Lingvistiline pragmaatika ehk mida kõike inimene oma keelega teha võib. Oma Keel II.

Pajusalu, Renate 2009. Sõna ja tähendus. Tallinn: Eesti keele sihtasutus.

Unt, Mati 1963. Huvasti, kollane kass. Tartu.

Vainik, Ene 2012. Eesti keele sõnavara afektikalduvus ja mis sellega peale hakata. – Keel ja Kirjandus 8–9.

Vare, Silvi 1981. Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles. Tallinn: Valgus.

Vare, Silvi 1994. Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles. *Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis* 6. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.